

munka

művészeti és társadalmi beszámoló szerkeszti: kassák lajos, budapest

dr. sz. m., dr. hermann imre és dr. naményi lajos hozzászólásai a „munka” szexuális ankétjéhez	354
vajda imre: világpolitika	359
talus ervin: az indiai eseményekhez	361
az orosz forradalom naptára (közli: justus pái)	365
n. krupszkaja: lenin halálának hatodik évfordulója (ford. szántó róbert)	367
nádass andre: a gazdasági demokrácia kritikája	369
s. j.: munkafolyamat és kultúra	372
fischer józsef: internacionális újépitészet és a kislakáskérdés	376
dr. rosenberg menyhért: küzdelem a nemibetegségek ellen — németországban	378
nádass józsef: proletárasszonyok élete	379
vas istván: ilja ehrenburg, az idő vizuma	381
gró lajos: generállinen	381
kassák lajos: a K. U. T. fiataljai	382
mária béla, nádass józsef és dery tiber versel schubert ernő és m. chagall rajzai	

1930 február. 12 szám. II évfolyam

A MUNKA SZEXUÁLIS ANKÉTJE

A Munka 11. számában ankétet kezdtünk az ifjúság szexuális problémájáról. Előzőleg úgy a fizikai, mint a tanuló ifjúság soraiból leveleket kaptunk, amelyekben kérték tőlünk az ankét megindítását. Örömmel tettünk eleget ennek a felszólításnak, mert tudjuk, az ifjúság mozgalmi és kulturfejlődési beállítottságát milyen mértékben és sokszor milyen végzetesen befolyásolják a megoldatlan s a tudat alá szorult szexuális problémák. Ankétünk első részében felhívást intéztünk a munkás- és diákifjúsághoz, hogy rövid levelek formájában foglalják össze és küldjék be szerkesztőségünkbe szexuális problémájukra vonatkozó legfájdalmasabb és legkritikusabb észrevételeiket s írják meg, milyen kivezető utat látnak ebből a tragikus állapotból s hogyan kívánják berendezni saját s az utánuk következő generáció szexuális életalapját. Sajnos, felhívásunk nem járt kellő eredménnyel. A beküldött levelek írói nem mertek eléggé őszinték lenni és nem tudták a problémát eléggé átgondoltan feldolgozni. *Negyvenhét* levél érkezett be hozzánk, de egy sines közöttük olyan, amelyet közreadni érdemes lenne. Ez a jelenség szomorú bizonyítéka annak, hogy az ifjúság mennyire nem foglalkozik még saját problémáival. De mi ennek ellenére is kötelességünknek tartjuk az ankét folytatását. Tizenkettődik és tizenharmadik számunkban közreadunk néhány szociálpszichológiai és orvosi hozzászólást. Hisszük, hogy ezeket a hozzászólásokat a maga és osztályának alakuló életformáit komolyan vevő ifjúság hasznosítani fogja fejlődésének további folyamán.

DR. SZ. M.:

Igen tisztelt Szerkesztőség!

Örömmel vettem tudomásul, hogy a «Munka» ankétet rendez, amely nyíltan és becsületesen tárgyalja ezt a közérdekű problémát. Nagyon örülnék, ha leveletem használhatóan itélné és mondanivalóm közlésre alkalmasnak bizonyulna. Előrebocsátom, hogy intellektuális nő vagyok, saját keresetemből élek, vagyonom nincs. Gondolkodásom a természettudományos gondolkodás iskolájában gyökerezik; élet- és munkamódotusom empirikus természetű. Részben pszichológiai, részben biológiai természetű kutató munkával foglalkozom. Harmincöt éves vagyok; és sok mindent életem végig; az életem elméleti és gyakorlati kérdéseit teljes jóhiszeműséggel, lehetőleg előítéletmentesen próbáltam megoldani. Persze, részben sikeresen, — másrészt sikertelenül. Végigpróbáltam a nőemancipációs mozgalmat, megkísértem a belőle lezúrt elveket valóra váltani a saját életemben. Kétszer mentem férjhez, volt néhány szerelmem. Van gyerekeim. A szexuális probléma megoldása épügy érdekel elvi, mint személyes szempontból. És mert úgy találom, hogy az életem tanulságai tipikusak és hogy a szexuális

probléma éppen a nők számára a legproblematicusabb, szeretnék a kérdéstről női szempontból, teljes őszinteséggel egyet-mást elmondani.

Kétségtelen, hogy a szexuális probléma éppen a mi számunkra a legproblematicusabb, miután nevelésünk, gazdasági függésünk miatt fennálló társadalmi helyzetünk és társadalmi tradícióink hamis elvekkel, hamis értékítéletekkel és legfőként hamis szexuál-morállal fertőznek meg. Ha idejekorán nem kényszerülünk gazdasági harcra, sohasem kerülünk abba a szerencsés helyzetbe, hogy morálunk hazug voltát a maga teljes horderejében lássuk. Értékítéleteink meghamisítása már a kora gyermekkorban kezdődik, amikor mindennemű megnyilvánulást, (amely pedig a maga infantilis formájában a gyerekkornak éppolyan lényeges járuléka, mint az emberi élet bármely szakának) büntudattal fertőzi a konvenció. Minden társadalmi tradíció, minden moralista szólam ugyanezt célozza, különösen akkor, amikor önmagát csalhatatlannak és kritikán felül állónak itéli. Az a társadalmi rendszer, amely a nő számára a nemi kiélés és az anyaság egyedül lehető formájaként a házasságot jelöli meg, igazán tarthatatlan. Ugyanez a társadalmi rend a női élet kizárólagos életformájának az anyaságot tartja, de ugyanakkor minden nőtől, lehetőleg az egész életen át a 16 éves kornak megfelelő nemi «érettséget» követeli meg, és ezt a nemi éretlenséget és tapasztalatlanságot intézményesen igyekszik biztosítani. Erőszak és hazugság árán is.

Ennek a beállítódásnak persze csak tragikus következményei lehetnek és vannak a legsúlyosabb nemi nyomor képében, amely épügy fennáll házasságon kívül, mint azon belül. A nemi életnek épügy megvannak a maga fejlődési fázisai, mint minden egyéb emberi tulajdonságnak. A szexuális fejlődés fázisai pedig mindkét nemre egyformán vonatkoznak. És miután az erotika minden emberi erőfeszítés energetikai alapanyaga, súlyos intellektuális, morális és szociális torzulatok származnak a nő mesterségesen konzervált, intézményesen biztosított nemi infantilizmusából, amely bizony, igen hasonlít a kínai nő lábnymorításához, azzal a különbséggel, hogy súlyosabb, — mert léleknyomorítás.

Nemi életünknek épügy, mint életünk egyéb területének, a legsúlyosabb rákfeneje a hazugság; az előttünk való generáció beteges romantikája, amely érzélgős gyávaságból a reális életproblémák megoldhatatlanságát hirdette; mert a saját romantikus, érzelmi fertőjét többre becsülte a való élet valóságos szépségeinél. Ugyanennek a szociális felelősség híján való mentalitásnak az eredménye a szerelmi élet tulbecsülése, nőknél a gyerekházasságprobléma in-

dokolatlan és tulzott értékelése, a nemi éhségben gyökerező nemi nyomor, és a nemi területen való szexuációhajhászás, annak minden felelőtlen és szabados következményével. A társadalmi tradíció bennünket, nőket, parazitákká nevelt. Gazdasági, szociális és nemi parazitákká, házasságon belül vagy azon kívül, amikor nem a munkát, hanem a nemiséget tette gazdasági létalappá. A nő nemi problémáinak megoldása felé vezető uton az első lépés ennek a parazitárságnak a megszüntetése — azaz, a gazdasági függetlenség kivívása.

E helyütt szeretnék valamit leszögezni: *hogyan a szexuális probléma épűgy, mint egyéni életünk minden kérdése nem individuális, hanem elsősorban szociális probléma.* Ezért a nemi kérdés helyes szempontok szerint való taglalásának első alapfeltétele egy kerek, szociális világnézet, amelyben minden kérdés önmagától helyet és értéket nyer. Sajnos, igen ritka az ilyen konstruktív világnézettel bíró ember. Ennek a világnézetnek az a kritériuma, hogy az egyes ember önmagát egyetlen szerves egészet alkotó szociális közösség kiszakíthatatlan részének érezze, és személyes életének morálja ebben a tudásban kell, hogy gyökerezzen. Ennek a világnézetnek első következménye, hogy meggátolja a szerelmi élet izléstelen, értelmetlen és anarchisztikus tulbecsülését, amely minden aktuális szexuális probléma oka és következménye egyuttal, és alapja a polgári társadalom hamis szexuál-etikájának.

Szociális szemszögből tekintve a szexuális problémát, megdöbbentően egyszerűnek látszik.

A szexuális probléma valóban probléma, mégpedig szociális probléma. Az emberi közösség egy különleges formájának, két ember közösségének, értelmi, érzelmi, erotikus és esetleg gazdasági közösségének a problémája. Röviden, mindez komplikált közösséget jelent, amely megoldásra szoruló feladat, mert valamennyire is konstruktív életszándéku ember nem található éppen szerelmi életére olyan megoldást, amely egyéb moráljától független. Ez a hipokrita állásfoglalás, amely egyébként a polgári társadalom álláspontja a szexuális kérdésben, nem a probléma megoldását, hanem annak megkerülését jelentené számára.

A szerelmi problematika tisztázására szoruló, további babonája a *felelősség* kérdése.

Ez a kérdés szorosan összefügg néhány igen kompromittált fogalommal, a *tulajdon*, az *összes jogok és kötelességek* problematikájával. Kevesebb téren hazudtunk többet és alig akad az emberi életnek olyan területe, ahol a hazugságnak szomorubb következményei lennének, mint éppen itt. Pedig a racionális emberi közösség szempontjából igazán nem problematikus sem a felelősség, sem a birtokos-birtokviszony kérdése. Miután maga a civilizált társadalom (legalább elvben) állást foglalt ebben a kérdés-

ben akkor, amikor a rabszolgaság intézményét megszüntette. Nem tudom megérteni, hogy miért konzerváljuk éppen szerelmi életünkben az ur és a rabszolga életformáit, akkor, amikor ebből a formából sem a rabszolgatartóra sem a rabszolgára nem származik haszon.

Az egyik élő ember, aki gazdasági és egyéni tekintetben a másikkal kb. egyenlő értéket képvisel, igazán nem lehet tulajdon, pusztán azért, mert véletlenül nőnek született. Legfeljebb társ lehet; és a társasviszony formái lényegesen mások, mint a birtokos-birtokviszony formái. Korunk nemi válságai egytől-egyig ebben az átadulásban gyökereznek. Persze, a változásokat néha nehéz elviselni, mert az új forma még csak kialakulófélben van. De a felmerülő konkrét problémák nem megoldhatatlanok; becsületes törekvés, jóakarát, épűgy alapfeltétele a megoldásnak, mint a pillanatnyi egyéni előnyökről való lemondani tudás egy racionális szociális öntudat érdekében. Mert végre egyszer le kell számolnunk néhány tényvel; *hogyan az ember egyedül születik, él és hal, és ez az eszmélésben gyökerező kozmikus egyedüllét megváltoztathatatlan ténye az emberi életnek; másrészt, hogy a társadalomban elhelyezkedett ember egyéni érdeke nem ellentétes, hanem azonos a közösség érdekével.*

A modern ember életének centrális problémája a *közösség* különféle formáinak a megvalósítása. *Egyéni problémája* a társadalmi közösségbe való beleilleszkedés, erőfeszítéseinek racionális ökonomizálása útján; miután az individualista-kultusz ideje végre valahára lelelt. A *közösség* megvalósítása pedig minden érzelmi és értelmi területen használható etikus mértékeket eredményez. Épűgy korlátozza a szexuális élettel kapcsolatos büntudatot, (amely minden esetben, megnyomorított szexuális tünet.) mint ahogyan korlátozza a munkátlan ember szexuációhajhász szerelem-kultuszát és szabadosan tultengő nemi étvágyát. Mert a szerelmi probléma, minden fontossága dacára, nem jelenthet kizárólagos élettartalmat sem férfi, sem nő számára. Megoldható része konkrét területre tartozik, amely konkrét módon, jözansággal, becsületes szándéku erőfeszítés árán mindenki számára megoldható kérdés. Minden egyes ember életén belül megoldásra is szorul, mert a nemi rendezettség az egyes ember munkaképességének és egyéni jóérzésének legfontosabb összetevője. A problematika megkerülése nem célravezető megoldás, miután a szerelmi probléma lényegében egy speciális formájú közösség megvalósításával foglalkozik. És ez a közösség *érdekközösség* alapul, bajtársi szövetség és csak elavult társadalmi banalitásaink értelmében «nemi harc». Hogy ennek a közösségnek a gyakorlati formája szabad v. kötött forma, — nem lényeges kérdés, bár úgy hiszem, hogy kialakulásának a szabad forma jobban kedvez. Az ilyen módon

munka

értelmezett szerelmi közösség megvalósításához sok türelem, meggyőződés, igazságszeretet és mindenekelőtt az emberi közösségbe vetett hit az alapfeltétel.

DR. HERMANN IMRE:

Bármely céllal és iránnyal teszünk fel kérdéseket a nemi életre vonatkozólag, feleletünknek mindig a nemi ösztön természetére kell támaszkodnia. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert a közhit és a megalapozott tudásunk között éppen ezen a téren rendkívül nagy a távolság. Például mindjárt a legfontosabbat említem: a közhit szerint a nemi ösztön a kamaszkorral kezd kibontakozni; viszont ha előítéletektől menten vizsgáljuk a kis gyermek életét, vagy ha a felnőtt, előítéleteit levetve, vissza tud emlékezni gyermekkorára, oly jelenségeket kell megállapítani, amelyek kétségtelenül a nemi ösztön megnyilvánulásai. Nemcsak az onánia tartozik ide, a kis gyermek onániája, hanem más ténykedések is, mint az ujjszopás, vizelettel széklettel való törődés, vizelés és béltüriítés élvezete, fájdalomokozás öröme. Ezek némely embernél perverziókká fejlődnek, a legtöbb embernél a normális nemi kielégülés keretébe illeszkednek be (csókolás stb.). Másszóval: az előítéleteket lerázó lélektani kutatás, a pszichoanalízis megtanított arra, hogy a nemi ösztönnek hosszú a fejlődési útja minden egyes emberben és egyrészt veleszületett alkati sajátságok, másrészt élmények s nevelési behatások jelölik ki ennek a bonyolult fejlődésnek menetét. A nevelésben a kiskori onánia leszoktatása, ugyszintén a tisztaságra való szoktatás módjai (fenyegető vagy barátságos hang) rányomják bélyegüket a nemi ösztön későbbi kielégülésének lehetőségeire. A szorongások és félelmek, amelyeket a környezet beleplántált a két éves gyermekbe, a szégyenérzet, amelyre ránevelte a kis „taknyost“ a serdülő lányban és fiuban elevenen élnek, sokszor tudattalanul, még akkor is, ha felfogása a nemi életre vonatkozólag akármilyen felnőtt és szabad. Szennyesnek tarthatja a nemi életet, ha a tisztaságra szoktatásban voltak konfliktusai, bűnösnek a nemi kielégülést, mert az onániáját mondták bűnnek, félhet ösztöneitől, mert csonkításokkal, agylágyulással rémitgették egyébként ártalmatlan élvezeteinél. Nem tud esetleg szívvel-lélekkel a másik nemhez közeledni, ha egyik szülőjéhez, testvéréhez érzett kisgyermekkorai szerelme rabságban tartja érzelmeit, — ismét anélkül, hogy erről nyílt tudomása lenne. Ezekből következik, hogy nem elég a tudatos célt kijelölnie, az ideált, amelyet követni akar, vallania, hanem a belső tudattalan korlátokat is fel kell keresnie.

Tehát minden korlát lerázása? Nem, szó sem lehet róla. Ha magunkat a kultúra része-

seivé akarjuk tenni bármely formában, akkor ez részünkről is erőbefektetést követel, ugyanolyan, mint amely mindig is a kultúra hajtóereje volt. Ez az erőbefektetés: a kifejtett tág értelemben vett nemi ösztön erőtartalmának egy része. Kultúra csak közösségben lehetséges. Közösség pedig csak akkor, ha a másik ösztönfeleség, az agresszív, támadó, ösztön féken tartható. Ezt a fékentartást viszont természetünk csak a nemi ösztönerőből meritheti.

Az itt elmondottak csak nagyraméretezett kereteit adhatják meg a mai ifjúság nemi problémái megvitatásának. Ha e keretbe befogott képet élesebben akarnók látni, akkor az volna szükséges, hogy elfogultság nélkül, előítéletmentesen ismerjük meg éppen a mai ifjúság kisgyermekkorai ösztönéletét, agresszivitásra való hajlamait, a nevelési ráhatások mikéntjeit, a szülőkhöz való viszonyát, a szülőktől való esetleges elszakadás belső ösztönességét, társadalmi megfélemlitetségét, hitét és bizalmát az emberekben.

DR. NAMÉNYI LAJOS:

A nemi ösztön a táplálkozási ösztön mellett a leghatalmasabb természeti ösztön, amely épü megvan az emberben, mint az állatban. Az egyik az önfenntartást, a másik a fajfenntartást szolgálja és így alapjait képezik minden életnek. Míg azonban a nemi ösztön az állatnál csupán természeti ösztön és csak az élet bizonyos szakában nyilvánul meg, az embernél azonban a biológiai alapjain túl is emelkedik. Amint hogy az ember egyrészt a természethez van kötve és tulajdonképpen csak a természet szféráján túl kezd emberré válni, amikor felülemelkedett már a természet határain, amelynek öléből származott, amelynek részét alkotja és törvényeinek alá van vetve, másrészt a természet mellett és felett kulturát alkotott magának, úgy a nemi ösztön természeti kötöttségénél fogva egy fokra helyezheti az embert az állattal, másrészt viszont az emberi kultúránál fogva a legnemesebb és legmagasabb emberi-szellemi vonatkozások eredője lehet. A nemi ösztön hatalmas erőt képvisel és tevékenységet követel, nap-nap után kora serdüléstől magas korig uralmában tart és feladataival szembeállít mindenkit, tevékenységének azonban az emberi kultúra, amely társadalmi követelményekből kifolyóan „erkölcsi törvényeket“, közösségi törvényeket alkot a kollektív morálnak megfelelően, ezek által korlátokat állít. Minél nehezebben megy végbe az összetalálkozás a nemiség természeti ösztönmegnyilvánulása és kultúraadta szellemi követelése közt, annál nehezebben illeszkedik bele a társadalmi rendbe. Ezáltal azután konfliktusok támadnak, különösen magasabb organizá-

cióval bíró társadalmi közösségben. A szexuális problémáknak egész sora keletkezik e konfliktusok nyomán, különösen olyan időben, midőn mélyreható általános szellemi krízis részjelenségként a szexuális krízis sem maradt el.

A problémának abszolút megoldása, különösen erkölcsi szempontból, emberileg szinte lehetetlen. A problémának, mint olyanak maradék nélküli megoldásáig talán nem is fogunk eljutni sohasem, hisz minden látszólag megoldott probléma mindjárt egy újabb problémának a szülője. Aligha is lesz lehetséges a szexuális probléma számos kérdését, így a kettős morál, a házasságon kívüli és előtti nemi tevékenység, a szabad szerelmi kapcsolatformák, a házasságon kívüli anyaság, a prostitúció kérdését minden erkölcsi értékelés nélkül megoldani, minden erkölcsi értékelés fölé helyezni. A szexualitás az egyedüli ösztönműködés, amelyet erkölcsi értékelés alá szoktunk venni. Annnyira megyünk is ebben, hogy az „erkölcsös” és „erkölcstelen” megnevezéseket legtöbbször a szexuális viselkedésre vonatkoztatjuk. Pedig nem az ösztönt, a nemi ösztönt magát (mint természeti ösztönt) kell erkölcsi értékelés körébe vonni, hanem az akaratot, az *össz-személyiséget*, amely szexuális tevékenységet fejt ki.

A morális értékelés okát több momentumban kell keresnünk. A szexualitás célja a nemi ösztön kielégítése, a vég a szaporodás útján a fajfenntartás. Az előbbi nem vonja feltétlenül maga után az utóbbit, ettől függetlenül is elérhető, míg a táplálkozási ösztönnél a cél és vég, az éhség csillapítása és az önfenntartás szorosan egymásba vannak kapcsolva s időben is összeesnek. A szexualitás kielégítése nem zárja szükségképpen magába a szaporodást, a szaporodásnak pedig csak a nemi érintkezés, de nem a kielégítés az előfeltétele. Időben is távol esnek egymástól az élvezet és a szaporodás, a cél és vég, a nemi érintkezés alkalmával az emberek legtöbbször a szexuális élvezetre, nem pedig gyermekalkadásra vágyik. A fogamzás szándékos megakadályozásában nyilván kifejezésre jut ez a szétválasztás, ami a szexualitás megítélésében nem lehet közömbös. Az a fiziológiai aktus, amely szaporodásra vezet, egymagában véve még nem erkölcstelen, mert szükséges. Nem is a nemi élet fiziológiai formájában nyilvánul meg az erkölcsiség, hanem annak rendje és módja határozza meg azt, miképpen viselkedik az egyén a szexuális életben választottjával szemben. Ha valaki éppen csak érzéki vágyainak pusztán kielégítésére törekszik és partnere személynének figyelembevétel nélkül, minden gátlás kiesésével csak a nemi lényt kívánja meg benne, akkor nem *emberi egészében* vágyakozik, hanem csak érzékisége sóvárog. Hogy az ember

szexualitását kielégíti, az természetes, csak az a lealacsonyító, ha embertársát *eszközzé* aljasítja. Az ilyen cselekedet erkölcstelen és az ilyen ösztönélmény, amely magasabb értékeket károsít meg, kivetendő.

A mai szexuális krízisben, mikor, mint minden téren, ezen is az ösztönmegnyilvánulások irányában való kilengés kifejezetten mutatkozik, új utaknak kell megnyitni új irányokkal, új meglátásokban új célokkal. A változó *világnézetek küzdőterén és osztályharcok hevében* aligha lesz lehetséges a követeléseket maradandó eredményekre átváltztatni, a mai embernek saját átéléséből alkotott világképe legtöbbször szűk keretbe szorul, a másod- és harmadkézből kívülről táplált egyénileg át nem élt világnézetnél sokkal átfogóbb *szociálbiológiai* alapon kell a jövő szexuális rendjét megalkotni. Ebben a perspektívában és nem csupán jogi és gazdasági szempontokra támaszkodva leszünk képesek a szexualitás minden megnyilvánulásának azt a jelentőséget kivívni, amely a valóságban megilleti.

A nemi élet problémái közül a *házasság* kérdésében jut leghatározottabban kifejezésre mai életünk egész problematikája. Ez az egész kérdés centrális problémája. A házasság a nemi élet egyetlen formája is, amelybe az állam — eddig ugyan csak jogi és gazdasági megfontolások és érvek alapján — beleavatkozik. Be kell látnunk, hogy abban, hogy a házasság problematikussá vált, rengeteg momentumnak van végzetes szerepe: a felelősség elől való menekvésnek, a költöttségtől, a formáktól való szabaddulásnak, az individualisztikus életelv mindenek fölé való helyezésének, a túlzott önállóságra való törekvésnek (különösen nőknél) éppen úgy, mint a családalapítást megakadályozó gazdasági nehézségeknek, de itt az ideje, hogy belássuk azt is, hogy addig, amíg a mai modern embernek gondolkodása minden *biológiai* beállítottságot és felelősséget nélkülöz, a kérdésnek racionális megoldása nehezen lesz elérhető.

A házasság eredete, illetőleg eredeti, kezdeti fennállása egy époly eredeti erotizmuson — mint ősjelenségen — (erotizmus alatt érzékileg-szellemileg megalapozott egységet értve) létesült közösségi törekvésre vezethető vissza. A házasságot (a monogám házasságot) a szexualitás talaján felépült maradandó *életközösségnek* kell tekinteni. Így illeszkedhetik bele a társadalmi közösségbe és képez kompromisszumot az eredeti nemi ösztön megnyilvánulása és a társadalom magasabb érdekei, elsősorban a fajfenntartás közt. A házasságban egyenlítődik ki a szexualitásnak két megnyilvánulása, szublimálódik a cél és vég, a szexuális felülkiváncozás és a szaporodásteljesítés; hozzátehetjük azonban

munka

mindjárt: a biológiailag *egészséges* házasságban, amelyben két testileg-lelkileg összeillő, egymást kiegészítő egészséges élet egyesül ujjaalkotásra, egy új realitás létesülésére.

A szociális organizmus számára csak az egészséges házasságok bírnak értékkel. Csak egészséges házasságból lesz egészséges család és az egészség megőrzésével és továbbadásával a generációk hosszú sora. Ekképpen a biológiai individualitás életvonalának fejlődése biztosított és nem történik fennakadás a biológiai történet folytonosságában. Ez az immanens jelentősége az egész problémának.*)

A jövő tervei érdekében sürgősen szükséges a házasságnak szanálása, egyrészt magáért a házasságért, másrészt az utódokért, a jövő nemzedékért. A magasabb célt az utóbbi szolgálja, ezt az *eugenika* (az ember örökletes alkatának, hajlamainak, a szaporodásnak higiéniája) szelleme hatja át. El tudunk képzelni olyan társadalmi rendet és nem is volna nehéz olyant konstruálni, amelyben az eugenika vezető fogalomná válnék, amely után igazodnánk minden. Az emberi szaporodás olyan biológiai-higiéniái irányítás alá kerülne, a születések szabályozásával arra kellene törekedni, hogy a *szellemileg, testileg csökkent értékűek és fogyatékosak szaporodása megakadályoztassék*, viszont azoknak, akik arra a legteljesebben alkalmasak, a

gyermekáldás kötelességüké tétessék. Az ilyen eugenikai tevékenységnek kihatásaiban azután annál biztosabbak a kilátásai, minél inkább egészítődik ki társadalmi segítség által, vagyis a társadalmi berendezéseknek, intézményeknek a fogyatékosokat legkevésbé, a magasabb értékűeket pedig a leghatásosabban kell a szaporodáshoz hozzásegíteni. Ha idővel az eugenikai gondolat mélyebb gyökeret vert és megdőlnék majd azok az előítéletek, amelyek az *eugenikai eszmék megvalósulásának ma még útját állják*, akkor bizony az eugenika kerül majd a szexuális tudományok középpontjába és az egész szexuális kérdést jól felfogott eugenikai elvek fogják irányítani. A biológiai történetnek ilyen *qualitativ* befolyásolása számos végzetes eltévelyedéstől kimélhet meg minket és az utánunk következőket kulturánk és az emberi életértékek tudatos tér- és időbeli kiépítésének nehéz útján.

*) Ezt a célt szolgálja a *házassági orvosi tanácsadás is*, amely felöleli a *házasság előtti tanácsadást* s így profilaktikus munkát végez és magában a *házasságban való tanácsadást*, ami t. k. nem más, mint a házasság terápia. Házassági tanácsadással a *házassági tanácsadók* foglalkoznak; ilyen működik e sorok írójának vezetése alatt Budapesten VII., *Izabella-utca* 42. szám alatt.

NÉZZÉTEK A HUSZONHATÉVEST

hiába lázadzik már, meghuzott vonalakon mozog,
új városok fényében hiába fürödnék meg, az ő szobra végérvényesen megépült;
minden mozdulatának célja van, minden szándékának színe,
ő maga sem tudja mindez hogy történt: egy reggel
arra ébredt, hogy kihullott belőle a huszévesek lendülete
hihetetlenül, mint a negyvenöt éves asszonyokból a szerelem,
él, kötelességei vannak, felesége és gyereke
kórházakban és az örültek házaiban tölti napjait
a megnyugodott szeretet és a segítséghez egyszerű vágyával
orvos ő,
előtte lehullanak a szenvedés szemérmes leplei,
néha még eszébe jutnak rétek és exotikus tájak, ahova vágyakozott
felelőtlen gondolatok a szenvedésről, a halálról és az emberi gonoszságról,
ilyenkor kitarja karjait, elfojt egy kiáltást és beszédbe elegyedik a tengerrel,
a különös déli város tengerével, ahol csöndben éli éveit és követi élete útját.

Mária Béla

A hágai konferencia.

A második hágai konferencia az év elején ült össze és január 20-án végződött be. Feladata az volt, hogy az első konferencia művét befejezze, a Young-terv és a «Keleti jóvátétel» problémáját végérvényesen tisztázza. Vizsgáljuk a két kérdéskomplexumot egymástól elválasztva. A Young-tervről legutóbbi két áttekintésünk során már beszéltünk; ami ehhez most hozzájárult, a tervek kiviteli módjainak meghatározása volt; megállapodások arra vonatkozólag, hogy milyen szervezeti formák közt juttassa érvényre teljes hatalmát a nemzetközi fináncctőke, amely mindinkább a világpolitika közvetlen végrehajtó szerve lesz; hogyan működjék e nemzetközi szervezet, hogyan kormányozza a világot. Mert az, ami eddig mintegy félhivatalosan, rejtett formában történt, most már nyíltan a világ elé tárul: nem a népek parlamentáris képviselői mondják ki az utolsó szót a különböző konferenciákon, nem ezek döntenek el népeik sorsát, hanem a nagybancok emberei, akik a Nemzetközi Jóvátételi Bank végrehajtóbizottságában ülnek. A demokratikus kapitalizmus, amely a világháborúban győzelmet aratott a világ még nem teljesen átkapitalizálódott része fölött, ezt a győzelmet még nem tudta gyümölcsöztetni. Erre a célra teremtette meg a Népszöveget, és a népeknek nagylelkűen megengedte, hogy a belévaló bábokat látszólag szabadon választhassák meg. Tíz évvel később kelti életre a munkásvérrel bőven áztatott Európa földjén ennek a békének igazi szervezetét, a Nemzetközi Jóvátételi Bankot. Ez a bank a mai uralkodó osztály igazi arca.

A keleti jóvátétel.

A világpolitika nagy kérdéseiben aránylag könnyű volt megegyezésre jutni: a látszatmanőverek ellenére a konferencia «eredménye» alapjában véve nem volt kétséges. Annál nehezebb volt a megegyezés formuláit megtalálni azokban a kérdésekben, ahol különböző osztályérdekek álltak egymással szemben. Az apró, jelentéktelen részletkérdések közepette homályba veszett az a probléma, hogy mily módon lehetne likvidálni a keleteurópai földreform nemzetközi következményeit. De ne gondoljuk, hogy arról folyt a vita, ki viselje a terheket: ebben a történelmi pörben a látszólag kisajátítottak jártak igazán jól. És megint nem az fog fizetni, aki a kisajátítás előtt bőven keresett, hanem az az osztály, amely a földreformot úgy ismeri, mint egy félresikerült, meghamisított, demagóg kísérletet. Azok fognak fizetni, akiknek föld helyett a földek ne-

mes urai jutottak. Ezek az optánsok, — akik a nemzeti érdekeket oly sikeresen képviselték — ezek kapják a pénzt és pedig annyit, amennyit a nemzetközi agrárkrízis következtében majdnem értéktelenné vált birtokaikon normális körülmények közt, keleti jóvátétel nélkül, sohasem kereshettek volna.

Schacht, a Német Birodalmi Bank elnöke.

A megboldogult Dawes-terv a Német Birodalmi Bank mindenkor elnökének roppant hatalmat biztosított és lehetetlenné tette, hogy a kormány menessze az olyan bankelnököt, aki ellene irányuló politikát folytat. Hjalmar Schacht, aki ma a Birodalmi Bank élén áll, az utóbbi időben többször bebizonyította hatalmi fölényét a kormánnyal és parlamenttel szemben és tehetetlen gyengeségüket mindenki előtt nyilvánvalóvá tette. Makacs magatartásával meggyőzt egy olyan pénzügyi programot, amelyet a birodalmi gyűlés már elfogadott, megakadályozott egy birodalmi kölcsönt, sőt azzal fenyegetődzött, hogy a Hágában folyó tárgyalásokat a maga politikájával zátonyra viszi. Ez a politika, amely a régi császári módszerek otromba erőszakosságára emlékeztet, semmiesetre sem Schacht egyéni akciója. Nem, Schacht nyilvánvalóan a háború utáni német nagytőke törekvéseit képviseli. Mindenekelőtt az amerikai fináncctőke szószólója, amely Németországban erősen érdekelve van, és ebből a pontból akarja irányítani Európára és Oroszországra vonatkozó akcióit. De kifejezője az újnemet imperializmusnak is, amely az utóbbi időben mindinkább az U. S. A. felé orientálódik. Hogy szándékait még nem tudta érvényesíteni az egész vonalon, azt mutatja — csak úgy, mint a Hugenberg-népszavazás legutóbb ismertetett eredménye —, hogy az általa képviselt erők átütőképessége ma még fogyatékos. Mindamellet nem mondható, hogy a német szociáldemokrácia Schachtot legyőzte és félreállította volna: az európai proletariátusnak számolnia kell azzal, hogy Schacht ur és mögötte a még veretlen német reakció alkalmas időpontban ismét csatasorba lép és felszabadítja az imperializmus féktelen erőit. Ezzel csatasorba lépne az ellenforradalom osztálytudatos élcsapata.

Hilferding.

Amidőn 1928 májusában a német koalíciós kormány megalakult, e megoldást a «fejek kormányának» nevezték. — Ennek az volt az oka, hogy valójában nem volt igazi koalíció, hiszen nem a pártok egyesültek benne közös kormányzati program alapján, hanem csak egyes ve-

munka

zető egyéniségek, akik a szociáldemokrata párt, a centrum, a bajor néppárt és a német néppárt köreiből kerültek ki, oly módon, hogy a maguk számára minden további megkötöttség nélkül biztosítani tudták a parlamenti többséget.

Volt egy férfiú köztük, aki valóban tehetség. Mint elméleti ember, nagyot alkotott, mint gyakorlati politikus is igen jól bevált, reménye volt pártjának és egész országának, mely nagyot várt tőle. De gyengének bizonyult, mert eltért elveitől egy pillanat kedvéért s ez veszte lett. Hilferding Rudolf, egykor a proletariátus diktatúrájának hirdetője, a független szociáldemokrácia vezére, az utolsó hónapokban a német politika legszánalmasabb, legpipogyaabb alakja lett. Nem tehető fel róla, hogy ne látta volna: minden lépése mennyire ellentéte mindannak, amit szocialista politikának nevezünk — és mégis vállalta ezt a szerepet, vállalta azt a látszatot, hogy eladja magát a polgárságnak, míg aztán ennek poroszói, Schacht és saját német néppárti miniszter társai ki nem emelték a nyeregből. Hozzá még saját pártja is elejtette, ez pedig igazságtalanság, mert Hilferding politikájáért Müller, a szociáldemokrata kancellár épp oly felelős, mint maga Hilferding. Könyvet tennének ki mindazok a hünek és hibák, melyek a nevéhez fűződnek, de egyet különösképen nem felejthetünk el: ő volt az, aki vállalkozott arra, hogy a legrózsásabb színekkel esetelje a német birodalom pénzügyi helyzetét, midőn páncélos cirkáló építéséről kellett döntenie, holott tudta, hogy információi mennyire hamisak s hogy egy rövid éven belül kölcsönt kell majd koldulnia a birodalom számára. A pártszakadás óta Hilferding mérte a német szociáldemokrata pártra a legnagyobb csapást, hazugságra támaszkodva és hazugságot követve el.

Lahore.

Az indiai nacionalisták kongresszusa, melyet nemrég tartottak meg Lahoreban, nagy többséggel fogadta el azt a határozatot, amely India teljes függetlenségét követeli. Anglia ma már hajlandó koncessziókra; a közeljövőben Londonban konferenciát hívnak össze, melynek során arról fognak tárgyalni, hogy mily módon ruházzák fel Indiát a «Dominion-Status»-szal. Ezt a konferenciát a fiatal India, az indiai nemzeti forradalom eszméjét képviselő párt bojkottálni fogja. Ezekkel a kérdésekkel lapunk e száma más helyen bővebben foglalkozik. Mindenesetre nyilvánvaló, hogy ma Indiában egy nemzeti forradalom előkészületei folynak, hogy a felmerült problémákat immár nem lehet azon a békés úton megoldani, mint eddig, — ez a tény már az angol külügyi hivatal előtt sem titok többé. Azok a változások, amelyeken az angol politikai élet az 1929-es

év folyamán keresztülment, — a konzervatív párt bukása, a munkáspárt uralomrajutása — nagy mértékben hozzájárultak India radikalizálásához és forradalmasításához. Hogy az angol munkáskormány hajlandó és képes lenne az elnyomott népek forradalmi erejét a fejlett kapitalisztikus országok forradalmi törekvéseihez kapcsolni, ez a legkevésbé sem valószínű. Valószínűbb, hogy a Labour-kormány Indiával szemben is — mint annakelőtte a kínai kérdésben — kényszerhelyzetében az angol imperializmus álláspontját fogja képviselni.

Az utolsó napok.

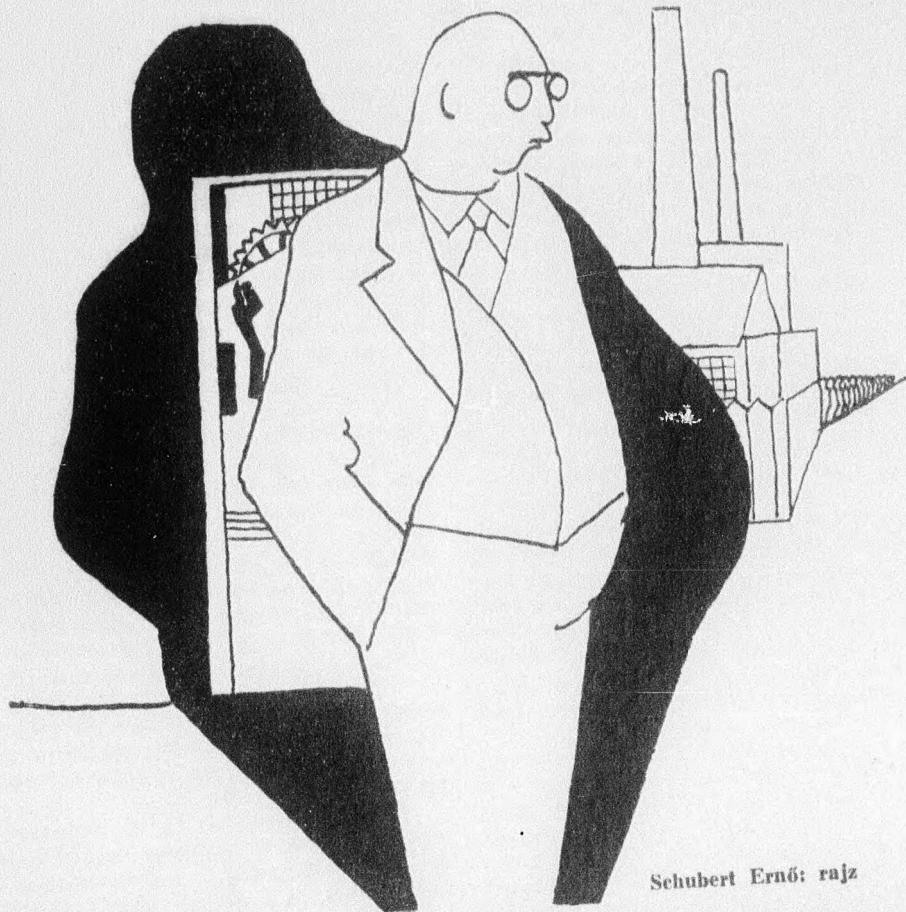
Január 21-én nyitották meg Londonban a flottaszervezési konferenciát: résztvevői az Egyesült Államok, Anglia, Japán, Franciaország és Olaszország. A konferencia, melynek súlyos és bonyolult feladatokat kell megoldania, nyilván huzamosabb ideig együtt lesz; minden valószínűség szerint azonban nem fogja megtalálni azt a kibontakozási alapot, amelyet az összes résztvevő hatalmak elfogadnának. Mindenekelőtt igen kétséges az is, hogy a Franciaország és Olaszország közti földközi-tengeri vetélykedés elintézhető lesz-e? — A konferencia lefolyásáról legközelebb számolunk be.

Január 24-én és 25-én a francia szocialista párt rendkívüli országos kongresszust tartott. A pártkongresszus kb. 2000 szóval 1500 ellenében elfogadta a pártvezetőség határozatát, amely a koalíció ellen döntött. Az utóbbi napokban mindenesetre az a hír terjedt el, hogy azok a képviselők, akik a kormányban való részvétel mellett vannak — 99 közül 71 —, erős propagandára határozták el magukat, hogy a szocialista szervezetek többségét a maguk álláspontjának nyerjék meg.

Végül egy még beláthatatlan horderejű esemény: január 28-án Primo de Rivera, a spanyol diktátor lemondott. A világsajtó egyelőre csak kevés és egymásnak ellentmondó hírt közöl Spanyolországról, úgyhogy az erőviszonyokat alig lehet a távolból helyesen mérlegelni és különösen bizonytalan, vajjon az a lökés, amelynek a diktátor áldozatul esett, elég erős lesz-e ahhoz, hogy a diktatúrának is véget vessen, hogy vajjon a tábornokkal együtt megbukik-e rendszere is. Akárhogyan is áll a dolog, — az európai proletariátus rokonszenve és reménye újra Spanyolország felé fordul: mert Spanyolország munkásságának komoly kilátása van arra, hogy megbuktassa az első diktatúrát, amelyet a háboru utáni szociális reakció Európában megteremtett és az önkényuralom romjain kitűzze a munkásosztály szabadságának vörös zászlaját.

(A cikk 1930 január 30-án zárult.)

Vajda Imre

Schubert Ernő: rajz

AZ INDIAI ESEMÉNYEKHEZ

Annak a nagy küzdelemnek, melyet Ázsia (és Afrika) napjainkban a fehér imperializmus ellen folytat, egyik legfontosabb szakasza: India. India száz év óta Anglia gyarmata és az angol világhatalom egyik legjelentősebb alapja: minthogy pedig az európai kapitalizmus és imperializmus kétségtelenül az angol világbirodalomban fejeződik ki a legtökéletesebben, az indiai események e rablóbirodalom és vele együtt az egész európai imperializmus bomlására mutatnak.

I.

India majd fél Európa nagyságu területével és kb. 350 millió lakosával az angol gazdasági élet egyik legdusabb forrása. Szerencsés éghajlati viszonyai következtében oly termékeny, hogy igen kezdetleges termelési mód mellett is évenként két aratása van. Pamuttermése első a

világon. Természeti kincsekben — petróleum, só, vas, szén, cink, arany, ezüst, kaucsuk stb. — igen gazdag.

Ennek a roppant gazdaságnak egy maroknyi feudális arisztokrácia az ura, melynek élén vagy 600 kis fejedelem, rádza áll. Ezeké a föld és hozadékának tulnyomó része, a föld népe pedig, a lakosság 60 százaléka, állati szinten él, a fele, azaz 100 millió ember, angol statisztikák szerint, mindig éheznek. A nemesség a maga hatalmát teljesen az angol uralom szolgálatába állítja és azzal a legszorosabb együttműködésben áll.

Az olyan ország, amely dus természeti kincsek és maximális munkauzsora folytán — ennek ipari részére még rátérünk — olcsón és sokat termel, tömegeinek a minimumra szorított életszínvonala következtében pedig keveset fogyaszt, erősen exportál. India külkereskedelmi

munka

mérlege a múlt század második harmada óta minden évben jelentős kiviteli, tehát bevételi többletet mutat (250—840 millió rupia = kb. 520—1747 millió P). E hatalmas bevételi többletek azonban javarészt nem a belső tőkésedést szolgálták, hanem túlnyomóan az angol imperializmus zsebébe folytak és az angol tőkeképződésnek lettek nélkülözhetetlen alapjai. Így érthető, hogy az ország e tekintélyes bevételei mellett is mélyen eladósodott és amidőn az imperializmus már tőkeexportra dolgozott, saját tőkék hiányában hatalmas angol tőkéknek nyújtott elsőrendű elhelyezkedést. (1908-ban már kb. 470 millió font = több mint 13 milliárd pengő). Az «anyaországnak» t. i. Angliának teljesített fizetések átlag évi 30 millió fontra, azaz kb. 840 millió pengőre tehetőek.

Természetes, hogy Anglia ennek a végtelen gazdagságu erőforrásnak a megvédését és megőrzését a maga politikájának központjába állította. E törekvése kettős irányú volt: egy bel- és egy külpolitikai. Ugyanis egyrészt igyekezett India belső viszonyait megtartani a maguk kezdetleges gyarmati nyersségében, másrészt azon volt, hogy hatalmi helyzetét és Indiához való viszonyát külpolitikailag is biztosítsa. Indiában tehát mereven ellenszegült mindazoknak a törekvéseknek, amelyek alkalmasak lettek volna arra, hogy az országot a fejlődés útjára vezessék; élesen szembeszállt mindennemű agrár reformmal, amely uralmának szociális alapját, a hindu feudalizmust törte volna meg és nemkevésbé élesen szállt szembe a modern gazdasági élet másik nagy törekvésével, az iparosodással, olyannyira, hogy még a házi textilipart is elnyomta, mint amely szintén konkurrenciát jelenthetett és ipari élet kifejlődésének lehetett volna az alapja.

Külpolitikailag: India és az Indiai-tenger a legfontosabb angol világpolitikai szempontok egyike lett. A nagy szárazföldi és víziutak (Bagdad, Szez) hadi és kereskedelmi bázisok (Gibraltár, Malta, Egyiptom, Aden, Japán felé Szingapore és Északi-Borneo), sőt sok tekintetben a nagy Afrika-körül ut is, (Lagos, Szentilona, Fokváros) India biztosítására szolgálnak. Hegemonia az Indiai-óceán felett: ez az angol politika egyik legfontosabb célja és Indiának az orosz birodalommal (Orosz Turkesztán) való szomszédossága ugyyszólván állandó angol-orosz ellentétet eredményezett. Ez az ellentét megvolt már a cári Oroszországgal szemben is, de fokozottan jelentkezik a Szovjetunióval szemben; a két birodalom közé beékelte Afganisztán, elsőrendűen fontos puffer állam, s az orosz befolyás alá került Amanullah ellen az ismeretes felkelést Anglia szította. Afganisztán új ura, Nadir khán, Amanullah oroszbarát politikáját folytatja s ez a körülmény az indiai forrongás idején fokozott veszélyt jelent az angol imperializmus részére.

II.

Ebben a gazdasági és politikai keretben fejlődött ki India gyarmati kapitalizmusa és nemzeti mozgalma. A kettő — mint egyebütt — itt sem esik teljesen egybe, mert a nemzeti törekvésekben itt is különféle társadalmi igények fejeződnek ki, kétségtelen azonban, hogy a mozgalom igazi tartalmát és irányítását a fiatal indu gyarmati burzsoázia adja meg és törekvései: gazdasági, pénzügyi és közigazgatási reformok, az indiai nemzeti tőke megerősítésére irányulnak. 1885-ben megalakul az indiai nemzeti kongresszus, (nemzeti tanács), mely mögött a radikális polgárság egyesül. A mozgalom politikailag még meglehetősen tisztázatlan, sokszor vallásos szempontokkal vegyül, nem áll egységes vezetés alatt és általában sokkal kisebb jelentőségű, hogy sem a hatalma tetőpontján álló Angliának komoly gondot okozzon. Anglia bizonyos engedelményekre hajlandó, de ezek nem nagyok. Indiát súlyos társadalmi betegségek gyötrik, így a kb. 250 milliónyi brámvallású és kb. 100 milliónyi mohamedán féktelenül mély vallási ellentéte, a kasztrendszer (kb. 2400 kaszt, köztük a páriák, a dolgozók zöme, tisztátlanok és érinthetetlenek, akár a bélpoklosok) az elnyomott tömegek mély tunyasága és tanulatlansága — Anglia kezében mindez hatalmas fegyver, amellyel igen jól tud bánni és gondja volt rá, hogy ezek az állapotok minél tovább tartsanak.

A világháború itt is új helyzetet teremt. Anglia árukivitele a gyarmatok felé (India felé is) erősen hanyatlik, a tőkeexport nő, ennek megfelelően a gazdasági életet fokozatosan új alapokra kell helyezni. Emellett a háborúban szükség van az indu burzsoáziára, ezt tehát új gazdasági politika ígéretével láncolja magához és valóban jelentős lépéseket tesz ebben az irányban. «Indiai iparbizottság» alakul a «további ipari fejlődés kivizsgálására», mely jelentős reformokat léptet életbe, ezeknek hatásaképpen a kész gyártmányok (hadiipar!) kivitele két év alatt 24 százalékról 31 százalékra emelkedik. Indiának azonban politikai kívánságai is vannak, már 1916-ban kimondja a birodalom belüli függetlenség = autonómia követelését. Anglia ily messzire nem tud elmenni, és 1919-ben Indiát előnti a nacionalizmus első nagy forradalmi hulláma. Gandhi megszervezi az együttműködést, melynek értelmében hindu nem vesz részt azt angol kormányzatban, nem jár angol iskolába, nem vásárol angol árut, hanem visszatér a nemzeti háziiparhoz, nem fizet adót stb. Anglia e forradalmi megmozdulást vérbefojtja (Amritsar) a börtönök megtelnek, magát Gandhit is elfogják.

Ez a forradalom magán viseli a burzsoa-forradalmak jeleit, mindenekelőtt nacionális és szociális jelszavak keverednek benne, amelyek az elnyomott osztályok nagy tömegeit mozgatják

meg. A forradalom egyik legfőbb mozgó ereje a radikális kispolgárság, ebben az időben még a burzsoázia hű fegyvertársa, viszont maga a nagypolgárság korántsem áll egységesen a mozgalom mögött. A kormányzat erőszakos rendszabályai éppen ezért sikerrel járnak, 1922 a lanyhulás és elülés éve. A Gaya-i nemzeti kongresszuson Gandhi kiadja a leszerelés jelszavát, a polgárság zöme visszatér a gazdasági kooperációs és reform politika útjára, Gandhi hatalma s vezéri tekintélye csökken és erkölcsi idealizmusával szemben a kompromisszumok „realpolitikáját” iktatják be.

Anglia ebben az időben már állandó gazdasági válságban él, látja, hogy új világgazdasági helyzet előtt áll és mindenképpen azon kell lennie, hogy újjászervezze magát, ha lehet; másrészt az orosz bolsevizmus által forradalmasított India egész veszélye helyett inkább az erősödő gyarmati kapitalizmus félszélyét választja: s így a forradalom utáni kurzus alatt erősen közeledik az utóbbi álláspontjához. Ennek az együttműködésnek legfőbb látható eredménye: a védvamos rendszer behozatala, a textiladó eltörlése és másrészt az indu polgárság részéről egy nagy „együttműködés” politikai párt kialakulása.

A védvamosok felállítását, mely 1922 végén kezdődött és a rákövetkező években válik teljessé, továbbá a 3.5 százalékos textiladó megszüntetése, mely a legjelentősebb indiai iparágat felszabadította az angol verseny nagy nyomása alól: az indiai „nemzeti” ipar diadala az európai s elsősorban az angol iparral szemben. Angliának megvoltak rá a maga súlyosan kényesítő gazdasági okai, — de ezzel az indiai kapitalizmus ugyszólván kezébe kapta India iparosítását, ennek eredménye pedig az európai és angol befolyás további gyengülése lett. Anglia (és egész Európa) mindinkább kikapcsolódik az indiai kereskedelmi forgalomból, a piacra Japán hatol be és India kivitele, mindenekelőtt nagyfotosságu juta feleslegei. Japán felé irányulnak, az angol textilipar pedig kénytelen a maga nyersanyagszükségletét USA-ban fedezni. A védvamosok Anglia ellen is szólnak és az angol tőke majdnem ép úgy küzd Indiában a piacért, mint egyéb nem gyarmati területeken.

A fejlődésnek ez a szakasza tehát a polgárságnak azt a részét látszott igazolni, amely szerint a burzsoázia gazdasági érvényesülése az imperializmus keretein belül is lehetséges; ez a meggyőződés és politikai irányzat fejeződik ki a polgárság nagy pártjának, a Szvarádzs-(önkormányzat) párt kiépülésében is. Ezt a pártot még 1920-ban a nemzeti kongresszusnak az a része alapította, mely kezdettől fogva elene volt a forradalmi tömegakciónak és reformpolitikát követelt. A párt — vezére Ch. R. Dasz — ennél fogva az angol kormánnyal való együttműködés talaján állt, de viszont fenntartja

az összeköttetést a radikális kispolgársággal is, hogy a radikális polgári nacionalizmus képében mutatkozhassék. Ez a belső visszasság tette, hogy a párt utja ingadozással és taktikázással van tele, emellett a burzsoázia és a kormányzat növekvő egyetértése mindinkább jobbfelé tereli. Mikor aztán a textiladó eltörlésével az indiai burzsoázia és az angol kormány végképpen egymásra talált, szükségképpen bekövetkezik a nyílt pártszakadás: a burzsoázia és a kispolgárság levonják osztályhelyzetük következményeit és ezzel a forradalmi erők új — bár lassu csoportosulása indul meg.

Az indiai kapitalizmus gazdasági és társadalmi megerősödése (fokozott osztályképződés) a fejlődés dialektikájánál fogva újra élenkitően hatott a függetlenségi törekvésekre. „India az indiaiaké”: ez az ismert jelszó érvényesül itt is és 1926-tól kezdve India a forrongás újabb állapotába jut.

Ez a forradalomelőtti szakasz azonban nagy történelmi eltérést mutat az előzővel szemben és ez: az indiai proletariátus öntudatra ébredése és politikai tényezőként való megjelenése. Az első forradalmat is paraszt- és munkás-lázadások szegélyezték. De ezek az elbírhatatlan nyomor osztálytudat nélküli, szervezetlen, jobban mondva éppen a forradalmi polgárság által megszervezett kirobbanásai voltak. Most a helyzet más. A burzsoázia kifejlődésével a proletariátus is fellép és India utolsó öt évének történetét — erre még visszatérünk — a proletárság hősi küzdelmei töltik meg.

A proletariátus és mint láttuk, a forradalmi kispolgárság elválásával az indiai burzsoázia eljátszotta forradalmi szerepét. Kétségtelenül törekedett és egy része törekszik is a teljes állami függetlenségre (állítólag az USA támogatásával); maga a Szvarádzs-párt Dasz halálával a radikálisabb Nehru vezetése alá jut és egy része némileg balra tolódik, ebben a küzdelemben azonban az ország aktív forradalmi energiái, melyek nem akarnak egyszerűen kizsákmányolót cserélni, nem állanak mögéje, sőt számolnia kell azzal, hogy a döntő pillanatban egyenesen ellene foglalnak frontot.

Ez a kettősség adja meg az utolsó évek küzdelmeinek és az utolsó hónapok eseményeinek magyarázatát. A nemzeti kongresszus radikális elemek betörlésével balfelé tolódott és 1927-ben Madraszban először követeli India teljes függetlenségét. Az angol kormány erre időpont megnevezése nélkül kilátásba helyezte a birodalmi dominium jogállását — fokozatosan, és India polgársága ezt el is fogadná, de a megvalósítás irányában nem történt semmi. Ismeretes Gandhi tavaszi ultimátuma az angol kormányhoz, melyben azt követeli, hogy a dominiumi jogállapot, tehát az indiai törvényhozásnak felelős kormány, önálló hadsereg, önálló bel- és külügyi igazgatás, 1929 december 31-ig

munka

adassék meg. Anglia nem lát okot arra, hogy eddigi halogató politikáján változtasson s így ül össze 1929 végén a nemzeti kongresszus Lahoreben. A kongresszus még most is a dominium álláspontján áll, de aztán — részben az alkirály elleni merénylet hatása alatt — a dominiumos határozati javaslatot 134:77 szótöbbséggel, — a jobboldal erős! — elveti, ismét a teljes függetlenséget követeli és ennek érdekében bojkottálja az angol kormányzatot, egyben felbatalmazza a végrehajtóbizottságot az állampolgári engedelem és az adófizetés megtagadásának kimondására.

Ezek éles szavak, de csak szavak. Valójában a mérsékeltek győztek. A vezetőség a helyén marad, a határozatok végrehajtása dolgában nem történik semmi.

Ugyanekkor Madrasban a nemzeti liberális szövetség tart gyűlést, ez változatlanul a dominium, tehát az angol imperializmus keretében való megmaradást mondja ki.

III.

Nézzük meg most a proletáriátus helyzetét. Ez az európai korai kapitalizmus legsötétebb napjait is felülmulja. Mig a tőkés nemritkán 100, sőt 150%-os osztalékot kap, a munkás bére napi 10—16 órai munkaidő mellett az európai munkabérek egytizede és egynegyede közt mozog. Az asszony- és gyermekmunka igen elterjedt; a bányamunkásságnak p. o. csak 51%-a férfi, 38%-a nő (kb. 80,000, ebből 65.000 szénbányákban) 11%-a pedig (kb. 75.000) 12 éven aluli gyermek. — A munkásság helyzete csak névleg különbözik a rabszolgától. Ha a munkás munkát akar kapni, az előmunkásnak tekintélyes sápot kell adnia, sőt a fiatal munkásnőnek igen gyakran a testével is fizetnie kell. Általában igen gyakori, hogy a munkásnőket a munkavezetők prostitúcióra kényszerítik és használják fel. Az első bért hat hét múlva fizetik ki, ha pedig a munkás ledolgozott bérének egy részét „előleg”-képpen fel akarja venni, kamatot fizet. Egy napi igazolatlan mulasztásért négy heti munkabért vonnak le. Bombay munkásaitól p. o. ilyen címenként kb. 11.000 fontot = kb. 310.000 pengőt vesznek el.

A munkásság lakásvizonyai rettenetesek. Bombay munkássága felének nincs lakása, hanem a gyárakban, odvakban és a szabadban huzza meg magát. Ugyancsak Bombayban 1000 gyermek közül 572 első életévében meghal. A munkásgyermek 98%-át ópiummal altatják, hogy az anya munkába mehessen. Így aztán az indiai munkás átlagos életterme 23 és fél év, majdnem feleannyi, mint az európaié.

E borzalmas viszonyok ellenére is a munkásság szervezkedése csak nehezen halad előre. Ennek részben a munkástömegek súlyos isko-

lázatlansága az oka (dühöng az analfabétizmus), másrészt a tetszetős nacionalista jelszavak helyes értékelésének hiánya. Így aztán a mozgalom számos frakcióban folyik, ugyszólván egymás mellett, anélkül, hogy nagy, átfogó egységet tudna teremteni a maga számára. Jelentős és nagy szakszervezetek alakulnak ki, párt nélkül s végzik a párt munkáját is, anélkül, hogy legalább az egymásközi együttműködést tényleg egész szoroson kiépítették volna. E szakszervezetek tulnyomórészt forradalmi alapon állanak — ezt bőven indokolják a fent leírt munkásviszonyok — és az ő működésük eredménye, hogy 1926 óta mindinkább erősödő forradalmi sztrájkhullám önti el Indiát. Ezek a sztrájkok fokozatosan éles politikai tartalommal telítődnek — ez az egyik főoka a mérsékelt jobb szárny 1928-ban történt elválásának — 1929 pedig valósággal a véres és súlyos sztrájkok éve. Ilyenek a textilipari sztrájk Bombayban II—X. hónapban, a cinkipari sztrájk Jamshedpurban X—XI. hónapban, az olaj- és petróleummunkásoké Kalkutában (IX—XI. hó) a karachi-i kikötői munkásoké X. hóban stb. A legnagyobb a textilipari sztrájk volt (140.000 ember), amelyet India egyik legnagyobb szervezete, a 60.000 taggal bíró Girmi Kamgar (vörös zászló) vezetett le; ennek folyamán történt, hogy a sztrájk 33 vezetőjét Meeruthban elfogták és súlyos kimenetelű perbe vonták. E pert az angol munkáskormány az indiai munkásmozgalom ismételt kérésére ellenére — bár a sztrájkot X. hóban letörték — ma sem szüntette be, ezért aztán az Anglia által X. hóban az indiai munkásviszonyok tanulmányozására kiküldött bizottságot (Whitley) India munkásságának legnagyobb része bojkottálta.

Ebben a mederben folyik a harc tovább. Legközelebbi és legfontosabb teendőjéül India nagy forradalmi egységének kiépítését tűzte maga elé. A követendő ut pedig a három forradalmi réteg: a parasztság, kispolgárság és ipari munkásságnak egy nagy küzdő pártba való egyesülése, mint ahogy az Kinában (Kuo-Min-Tang) történt. Ebben az igazi néppártban a parasztság, melynél az agrár forradalom összes tárgyi feltételei adva vannak s csak a megszerzés munkája van hátra, az indu föld súlyos tömegét, a kispolgárság a szellemi fegyverzetet, a proletáriátus pedig, amely emellett természetesen a maga külön osztály- és mozgalmi kereteit is kiépíti, a szervezést és irányítást fogja jelenteni.

Ennek az egyesülésnek a jelei máris adva vannak: India rohan a forradalom felé. Ez a forradalom (csakugy mint Kináé, Délafrikáé és a többi gyarmaté) nem csak az illető országok belügye, hanem ügye egész Európa munkásságának is, amely a maga harcát az imperializmus ellen csak a színes világrészek elnyomottjaival karöltve harcolhatja meg. Falus Ervin

Én bizony gyenge vagyok s egyre gyengülök. Fehér hajával letakart engemet az őszi felhő s távolabb, hol árnyékom kuszik, már szürke pelyhekben keményen hull a hó. Gyengék vagyunk mi férfiak, kik őrt állunk szívünk fölött s pusztá kézzel várunk a téli éjszakában a fehér hollók károgása alatt, várunk az első ítéletre. Körülöttünk inog a nád és én énekelek. Szívem teli éjszakával és szerelemmel, sulyosan, mint az ért gyümölcs, hajlít a földek fölé. Ez a mi gyengeségünk, a hajladozunk a viharban, ahonnét az ördögök fogai hullanak, a szitok, a káromkodás, a testvérgyilkosság sulyos dorongjai s a dögök egyre veszettebbül kopogó csontesője, mely elől nem szabad megfutamodnunk, mert gyengék vagyunk és úgy akarunk meghalni, mint a kutyák.

Déry Tibor

AZ OROSZ FORRADALOM NAPTÁRA

Tizenhárom sulyos és válságos év távlatából tekintve, már nemcsak fanatikus rajongói és elkeseredett gyűlölői vannak az orosz forradalomnak, hanem olyanok is, akik éppen szocialista voltuknál fogva objektív megismerésre és értékelésre törekcsenek. Az orosz proletárforradalom elfogulatlan megismerését kívánjuk szolgálni az 1917. év eseményeinek időrendi, minden kommentár nélküli felsorolásával. Mint ahogyan közöltük a „Munka“ korábbi számaiban a német forradalom, vagy az olasz fascizmus eseményeinek naptárát is, ugyancsak kommentárok nélkül. Ugy hisszük, az események itt is, mint azoknál, beszélnek minden kommentár helyett.

1917 január 21: A bolsevik párt első plakátjai: „Le a háborúval, éljen a béke. Alkotmányozó nemzetgyűlést és demokratikus köztársaságot követelünk!“ Népgyűlések. A petrográdi nyomdászok sztrájkba lépnek.

Február 19: Felhívás az általános sztrájkra.

Február 28: Huszonötezer munkás sztrájkba lép Petrográdon.

Március 3: Sztrájk a Putilov-művekben (Oroszország legnagyobb hadiüzeme).

Március 8: „Nők napja“-ünnepély. Háboruellenes népgyűlés.

Március 9: Petrográdban 200.000 munkás sztrájkba lép. Összeütközések a rendőrséggel. Az első barrikádok az utcákon.

Március 10: Általános sztrájk Petrográdon. Megválasztják a munkástanácsot. A Novoje Vremja nyomdáját lerombolják. Utcái harcok. A forradalmi szervezetek összes tagjait letartóztatják.

Március 11: Gépfegyverek Petrográd utcáin. Cári dekrétummal felosztatják a dumát. Sortüz a tüntető munkásokra. Moszkva üzemeiben a munkások sztrájkba lépnek.

Március 12: A Preobrazsenszky-, Volinszky- és Litovszky-ezredek fellázadnak. Elfoglalják

az arzenált. A cár minisztereit letartóztatják. A Duma bizottsága átveszi a hatalmat.

Március 13: A Szovjetek Végrehajtóbizottságának felhívása a néphez. A forradalmárok elfoglalják a híres schlüsselburgi börtönt s a haditengerészet arzenálját. Általános sztrájk Moszkvában.

Március 14: A petrográdi szovjet első felhívása. Felszólítja a katonákat, hogy tagadják meg az engedelmességet az ellenforradalmár tisztekkel szemben. A katonatanácsok megalakulása.

Március 15: II. Miklós cár lemond. Lvov herceg kormánya megalakul.

Március 16: Az ideiglenes kormány szikratáviratban bejelenti az egész világnak a forradalmat. A „Pravda“ (a kommunisták lapja) első száma megjelenik.

Március 19: Amnesztia a politikai foglyoknak. A petrográdi sztrájk vége.

Március 27: A petrográdi szovjet kiáltványa a világ népeihez a területi hódítások és hadisarcok nélküli világbékéért.

Április 3: Lenin első cikke a „Pravda“-ban: „A proletáriátus feladatai a jelen forradalomban.“

Április 5: A forradalom 1382 áldozatának temetése.

Április 11: A szovjetek országos kongresszusa.

Április 16: V. I. Lenin és 32 emigráns-társ visszatalér Oroszországba.

Április 23: Lenin beszél az Izmailovszky-ezred katonáihoz.

Április 24: A дума bolsevik frakciója támogatja az ideiglenes kormányt.

Május 1: Első ízben ünneplik szabadon május elsejét Oroszországban. Miljukov miniszter határozottan bejelenti, hogy Oroszország továbbra is kitart szövetségei mellett.

Május 3: A katonák tiltakozó gyűlései Miljukov jegyzéke ellen.

munka

Május 7: A bolsevisták pártkongresszusa.
Május 14: A petrográdi szovjet a koalíciós kormányba való belépés mellett határoz, a bolsevikok szavazataival szemben.

Május 15: Miljukov lemond.
Május 17: A parasztküldöttek országos kongresszusának kezdete. Trockij és Racovszki, akiket a forradalmi csapatok szabadítottak ki a jassy-i börtönből, Petrográdra érkeznek.

Május 18: A koalíciós kormány megalakul. Kerenszki hadügyminiszter.

Május 19: Lenin cikke a „Pravda“-ban: „Együttműködés vagy osztályharc“, amelyben élesen támadja a koalíciós kormányt.

Május 30: Kronstadt város szovjetje a város egyedüli urának jelenti ki magát.

Junius 4: Lenin beszél a parasztkongresszuson.

Junius 16: A szovjetek országos kongresszusának megnyitása.

Junius 22: Lenin nagy beszéde a háború ellen a szovjetkongresszuson.

Julius 1: Kerenszki parancsára megindul az orosz offenzíva.

Julius 15: A kadetek (polgári demokraták) kilépnek a kormányból.

Julius 16—17: A juliusi forradalom. Munkások és katonák fegyveres tüntetései: Jelsza-vaik: „Le a tiz kapitalista miniszterrel!“ „Mindent hatalmat a szovjeteknek!“ „Abbahagyni az offenzívát!“ stb. Az ideiglenes kormány a kozákok és a nemesi tisztek segítségével leveri a forradalmat.

Julius 18: A „Pravda“ szerkesztőségét és kiadóhivatalát feldulják.

Julius 19: Német offenzíva a délkeleti fronton. Tarnopolnál áttörik az orosz frontot.

Julius 20: Az ideiglenes kormány elrendeli Lenin, Zinovjev és Kamenev letartóztatását. Házkutatás Lenin lakásán.

Julius 21: Kerenszkit miniszterelnökké nevezik ki.

Julius 25: Az ideiglenes kormány újból behozza a forradalom által megszüntetett halálbüntetést a katonaszökevényekre.

Julius 28: Kerenszki rendeletileg betiltja a „Pravda“-t.

Augusztus 1: A „Pravda“ helyett megjelenik a „Pravda-ujság“.

Augusztus 5: Troczkij és Lunacsarszkij letartóztatása.

Augusztus 16: A letartóztatott Kamenevet megszöktetik.

Augusztus 25: A bolsevik párt hatodik kongresszusának kiáltványa Oroszország összes munkásaihoz, a háború és az ideiglenes kormány ellen.

Szeptember 1: A németek Riga alatt áttörik az orosz frontot.

Szeptember 3: A németek elfoglalják Rigát.

Szeptember 7: Csapatösszevonások Petrográdon.

Szeptember 8: Lvov közvetíti Kerenszkihez Kornilov tábornok ultimátumát, amelyben minden hatalmat magának követel. Lvovt letartóztatják.

Szeptember 12: Kerenszki haditörvényszék elé akarja állíttatni Kornilov, Denikin, Lukomszki, Markov és Kiszliakov ellenforradalmár tábornokokat.

Szeptember 13: A petrográdi szovjet elfogadja a bolsevikok határozati javaslatait. Kornilovot cserbenhagyják tulajdon katonái s az ellenforradalom magától szétzúlik.

Szeptember 14: Az ideiglenes kormány, a forradalmi közhangulat nyomása alatt kiáltja az orosz köztársaságot.

Szeptember 15: A moszkvai szovjet a bolsevikok határozati javaslatára a szovjeteknek követel minden hatalmat.

Szeptember 27: A munkáspártok (mensevikok, szociálforradalmárok, bolsevikok és anarchisták) «demokratikus konferenciá»-ja.

Október 1: Troczkij beszéde a „demokratikus konferencián“.

Október 2: A moszkvai szovjet bolsevik többségű végrehajtóbizottságot választ.

Október 8: A petrográdi szovjet bolsevik többségű végrehajtóbizottságot választ. Elnök: Troczkij.

Október 15: A petrográdi szovjet a szovjeteknek követel minden hatalmat.

Október 20: A szovjetek „elő-parlamentje“ megkezdi tanácskozásait. A bolsevikok egy deklaráció felolvasása után kivonulnak.

Október 23: A bolsevik párt központi bizottsága elhatározza a fegyveres felkelést.

Október 29: A petrográdi szovjet „forradalmi bizottságot“ küld ki. Megalakul a katonák forradalmi bizottsága.

November 6: Egy tiszti különítmény lerombolja a bolsevik ujságok nyomdáit. Az ideiglenes kormány eljárást indít a katonai forradalmi bizottság ellen, mert az az engedelmesség megtagadására szólítja fel a katonákat. Ellenforradalmi rohamcsapatokat küld ki Carszkoje-Szeloba, a petrográdi tiszti-iskolákba és a pavlovszki tüzérséghez.

November 7: A bolsevik forradalom kitörése.

November 7—9. A Szovjetek II. Kongresszusa. Lenin jelentése után a kongresszus elfogadja az azonnali békekötésre és földosztásra vonatkozó javaslatokat. A népbiztosok tanácsa megalakul.

November 9: Forradalom Moszkvában.

November 11: Az arisztokrata tisztek ellenforradalma Petrográdon a „honvédelmi bizottság“ vezetése alatt. Ugyanaznap leverik.

November 12: Polgárháború Moszkvában.

Uccai harcok a fehérgárda és a forradalmár katonák és munkások között.

November 15: Az ellenforradalom teljes le-
verése Moszkvában.

November 23: Az ellenforradalom áldozatainak temetése.

December 2: Kornilov, Denikin és Alexejeff tábornokok a Don-vidékre menekülnek.

December 5: Breszt-Litovszkban aláírják az ideiglenes fegyverszüneti megállapodást. Az orosz, podolszki és orekhovi szovjetek átveszik a hatalmat.

December 6: Forradalmi csapatokat küldenek ki Kaledin és Dutov ellenforradalmi seregei ellen.

December 8: Megkezdődik a hadsereg leszerelése. Cseljabinszkban a szovjetek átveszik a hatalmat. Gomelt elfoglalják a szovjetcsoportok. Kaledin ellenforradalmi csapatai és páncélvonatai Bjelgorod előtt. A népbiztosok tanácsa népfelkelést proklamál Kornilov és Kaledin ellen, akiket az ukrán nemzeti tanács támogat.

December 10: A szovjetek átveszik a hatalmat Tubában, Chersonban, Jaroszlavban és Ivanovoban.

December 11: A kadetek ellenforradalmi kísérlete Petrográdon. A kadetpárt vezéreit le-
tartóztatják.

December 12: Szovjetcsoportok és ukrán ellenforradalmárok csatája. A kalugai ellenforradalmi rohamcsapat lefegyverzése.

December 13: Monarchista összeesküvés Pétervárott. **367**

December 14: A bresztlitovszki fegyverszünet aláírása. A katonai rangok és kitüntetések eltörlése.

December 15: Szibéria összes szovjetei egyesülnek. A szovjetcsoportok elfoglalják Rovnot, a kozákok viszont Rosztovot.

December 16: A népbiztosok tanácsa ultimátumban szólítja fel az ukrán tanácsot, hogy ne támogassa tovább a fehérgárdistákat.

December 18: Ukrán különítmények elfoglalják a szovjetcsoportok délkeleti főhadiszállását és elvágják a távirati összeköttetést a fronttal.

December 19: Kornilov csapatait Bjelgorodnál teljesen szétverik.

December 22: A bresztlitovszki béketárgyalások kezdete.

December 24: A kadetek összeesküvése Petrográdon. A katonaság kongresszusa.

December 25: Eltörlik a katonakötelezettséget.

December 27: Az ukrán szovjetek kongresszusa átveszi a hatalmat.

December 28: Kornilov különítményei a Donec-medencébe vonulnak vissza.

December 30: A népbiztosok tanácsa elrendeli, hogy a tiszteket a katonák válasszák s az összes katonák egyenjogúságát jelenti ki.

December 31: Finnország proklamálja Oroszországtól való függetlenségét. **Közl: Justus Pál**

N. KRUPSZKAJA: LENIN HALÁLÁNAK HATODIK ÉVFORDULÓJA

Röviddel ezelőtt Rjazanban voltam. A rjazani tartomány nemrégiben még egyike volt a legszegényebbeknek és legsötétebbeknek. Ma már az egész lakosság együttesen tér át a közös gazdálkodásra. A népnevelés éppen akkor ott üléselő kerületi tanácsa nyíltan kifejezésre juttatta az egész tartomány hangulatát. Rjazan kaszárnyanegyedében is jelentkezett a hatás, ott is megünnepezték a szocializálás napját. Ezen a napon a rjazani vörösgárdisták 600 levelet küldtek a falukba a közös gazdálkodás előnyeiről és felhívták a rokonaikat, meg a szülőfaluk lakosságát, hogy ők is térjenek át erre; azután a kaszárnyákban négy falu parasztjával, akik együtt tértek át a közös gazdálkodásra „testvéresté“-t ünnepezték. Másnap a vasuti műhelyek munkásai mutatták be munkájuk eredményét, — kocsimosó szerkezeteket, mozdonyemelő darukat. Beszélték nekem a mozdonyjavítás japáni rendszeréről, a javításhoz szükséges napok átlag-

számának leszállításáról; látni lehetett, mennyire foglalkoztatták őket ezek a kérdések, a zászlóaljok munkásainak felragyogott a szemük, mikor ezekről beszéltek.

Egy órával előbbre tették a munkaszünetet és mikor az üzemszirána megszólalt, a munkások összegyűltek a kávéházban, váll váll mellett; az ülés megnyitása után éppen olyan halálos csönd uralkodott, mint tegnap a kaszárnyában tartott előadásom alatt. Előadásom befejezése után megkérdezem, hogy van-e az elvtársaknak valami kérdeznivalójuk? A gyűlés vezetője megkérdi, mik voltak Lenin utolsó szavai? Ujra halálos csönd, a feleletet várják és én felelek. „Indítványozom, hogy halott elvtársunk emlékének fölállással adózzunk“, szól valaki. Mindenki föláll. Azután elmesélik, hogy az üzemeknek azok a munkásai, akiknek a faluban földjük van, már mind csatlakoztak a közös gazdálkodáshoz, a vasutasok még nem mindnyájan; a kollektív-

munka

gazdaságokba nagyszámu munkászászlóaljat küldtek. A gyűlés után egy vasutaskabátba öltözött vasuti munkásnő megszólít: „Szeretnék veled négy szemkőzt beszélni.“ Három évvel ezelőtt egy ilyen «négy szemkőzti beszélés» azt jelentette volna, hogy bátyjának szerezzek egy lovat, vagy valami hasonló. Ma ez a vasuti munkásnő arról beszél, hogy küldjenek-e a kollektív gazdaságokba női munkászászlóaljakat is és mi lenne ezeknek ott a feladatuk. Elmondtam neki, hogy Lenin tíz évvel ezelőtt a rjazani kormányzás asszonyaihoz intézett üdvözlésében megírta, milyen elsőrangú fontosságú szerepet játszanak a nők a békés építőmunkában. Amint a sinek között föl-le sétálgattunk, egy fiatal építőmunkás jött oda hozzánk és megkérdezte, hogy mit csináljon a feleségével, ő be akar lépni a közösségbe, de az asszonynak azt mondta valaki, hogy „ezek a közösségek az antikrisztus művei.“ Azt a tanácsot adtam neki, hogy vigye el a feleségét a népházba, ismertesse meg a kollektív gazdaságokhoz tartozó asszonyokkal, azok majd fölvilágosítják.

Gyerekek százai mesélték nekem, hogy ők „Lenin örökét töltik be“ és az a munkás, akit a rjazani vasuti műhelyből helyeztek a népoktatás kerületi vezetőjének a felelősségteljes állásába, rendkívül büszke volt ezekre a gyerekekre.

A nemrég megalakult dawydowo-i közösség küldöttségben jött el az oktatásvezetők ülésére, hogy egy negyedórát beszélhessen velem. Kérdéseiket írásban fogalmazták meg és az első így hangzott: „Hogyan élt Lenin, mi volt a véleménye a parasztnak kisbirtokáról és arról, hogy a kollektív gazdaságok jobbakk-e?“ Mikor elmondtam Lenin véleményét, a parasztnak feszült és várakozásteljes arca felesillant és elhatározták a kollektív gazdaságra való áttérést.

A tanítókkal és oktatómunkásokkal arról beszélünk, mint kellene az iskolai életet megváltoztatni, a tanítási rendszert átalakítani, a tanítási hálózatot és a politikai oktatóintézményeket kiterjeszteni; szemmeláthatólag őket is magával ragadta az általános hangulat. De mi köze van Rjasannak Lenin halálának hatodik évfordulójához? Azt hiszem ez bővebb magyarázat nélkül is tökéletesen világos.

Lenin eszméi mind mélyebben hatolnak a tömegbe, kezdik mindjobban megérteni, hogy miért harcoltak; mindinkább Lenin szavai lesznek tetteik indító okai.

A hat év alatt előbbre jutottunk a szocializmus útján. Októberben egy rendelet a földet a társadalom tulajdonává tette: szocializálták. Azonban nem elég, hogy a termelőeszközök az állam tulajdonába mennek át, hogy azokat társadalmassítják, szükséges az is, hogy a termelés

rendszerét, a szétosztást és a kicserélést összhangba hozzák a termelés társadalmi jellegével. Éppen a kollektív gazdálkodás jelenti ezt. A parasztság tömegei szinte kollektíven „kisajátítják“ a földet.

Ezzel párhuzamosan a munkástömegek is kisajátítják még szélesebb körben a már régen az állam kezében lévő üzemekeket és gyárakat, belépve a szociális termelésbe, mint a termelés valóságos urai.

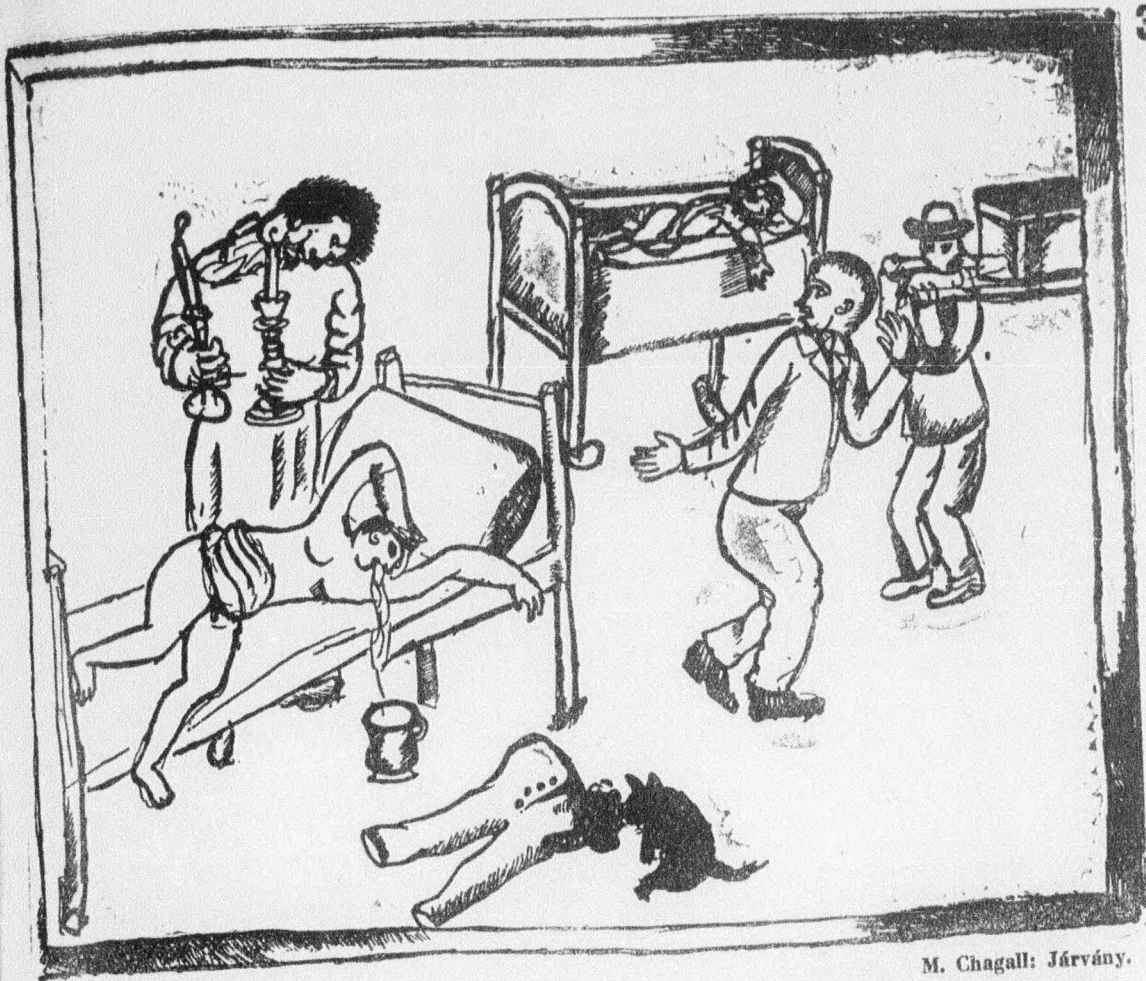
Áttörik azokat a falakat, melyek a kapitalizmus idején elválasztották a munkásosztályt a többi osztályoktól. A munkások eddig gépeikhez voltak láncolva, de most mind nagyobb méretekét ölt a munkásoknak felelősségteljes állásokba való vezénylése. Munkásokat az államgépezethez hívnak, főiskolákra küldenek, kollektív és szovjet gazdaságok szervezésére rendelnek és minden egyes ilyen rendelkezés a régi kapitalista rend egy repedését és az osztályok közötti korlátok ledőlését jelenti. Megkezdődött az osztálytársadalom átmenete az osztály nélküli társadalomhoz. Természetesen ez csak a kezdet kezdete, hiszen nálunk nem csak a legélesebb osztályok közötti ellentétek, hanem még a középkori rendtagozódás maradványaival is találkozhatunk: de minden egyes nap egy téglát dönt le a választfalakról, hogy végre egészen lerombolja.

Ezek a dolgok, — kollektív gazdaságok, munkásnapok, munkásoknak felelős állásokba való helyezése — megvoltak Lenin életében is, de most az egész mozgalom más arányokat öltött, a mennyiség nem megy már a minőség rovására és „a szocializmus egész hatalmas és fontos építményéért“ folytatott harc minden eredménye akaratlanul is az ő nevéhez fűződik.

Egyizben, — néhány évvel ezelőtt, — Kostinoban voltam, a GPU fiatal bűnösök számára létesített közösségében. Kostinoban tartózkodott Lenin 1921-ben, mikor ereje már fogyóban volt. Kostinoban a rosszutra tévedt fiatalok részére műhelyeket rendeztek be, új rendszert kezdtek, hogy a gyerekeknek utat nyissanak a dolgozó életbe. Abban a szobában, ahol Lenin élt, „vörös sarkot“ rendeztek be. Többek között egy kis patkó volt a falra szögezve és mikor megkérdeztem, hogy mi ennek a jelentősége, elmesélték, hogy az egyik gyerek a kovácsműhelyben dolgozik és mert egy kis patkót sokkal nehezebb kiformálni, mint egy nagyot, addig kinlódott, míg sikerült neki ez a kis patkó, amit elhozott Leninnek a „vörös sarok“-ba.

Minden kollektív gazdaság, egy-egy munkászászlóaljának a sikerei, egy-egy felelős állásban dolgozó munkás bevétele ilyen kis patkó, ami megfeszített munkával kovácsolódott és szorosan összefűződik Lenin emlékével.

Ford.: Szántó Róbert

M. Chagall: Járvány.

A GAZDASÁGI DEMOKRÁCIA KRITIKÁJA

Gazdasági demokrácia: egyike azoknak a napikérdéseknek, amelyek a munkásközvéleményt az utóbbi években a leginkább foglalkoztatják, egyike a szocialista munkásmozgalom legvitatottabb problémáinak. Elméletében és gyakorlatban a legtisztább, legtipikusabb formái Németországban alakultak ki. Szószólói a német többségi szociáldemokrata párt és a német szakszervezetek ismert vezetői (Hilferding, Naphtali, Leipart stb.). E sorok célja az, hogy a gazdasági demokrácia gyakorlatát és elméletét, célkitűzéseit és irányvonalát kritikailag ismertesse. A probléma annyira tág és szerteágazó, hogy a részletekről eleve le kell mondanunk: ezuttal be kell érünk a problémakomplexum vázlatos beállításával.

A gazdasági demokrácia elméleti alapját az

„organizált kapitalizmus” tana képezi. A kapitalizmus mai, fejlett formája lényegesen különbözik eredeti jellegétől, gyökeres változásokon ment keresztül. A termelés egyre kevesebb és nagyobb egységekben tömörül, a magánkapitalizmus anarchikus szabadversenyét a trösztök, kartellek és hatalmas koncernek foglalják el. Ezek szabályozzák és irányítják a társadalmi termelést, a keresletet és a kínálatot. A koncentráció lehetővé teszi már a kapitalizmuson belül is a *tervszerű gazdálkodást*, kiküszöböl a válságok okait. Az anarchikus termelést a céltudatos, szervezett kapitalista termelés váltja fel. Ennek irányítását a közakarat legfőbb szerve, az *állam* veszi kezébe, megszünteti az egyéni önkénygazdálkodást és a koncentrált társadalmi termelő erőket a közjó érdekében szervezi

munka

meg. Hasonló gazdasági folyamat valósítja majd meg a nemzetek együttműködését is a Népszövetség hivatott vezetésével.

A mai kapitalizmus belső tendenciái tehát közvetlenül a szervezett tervgazdaság felé vezetnek. Ennek alapformái már ma is megvannak, idővel természetesen kifejlődnek és a kapitalizmus lassankint „belenő” a szocializmusba. A munkásság feladata az, hogy e kollektív termelési tényezők kifejlését előmozdítsa. Arra törekszik, hogy az állam mind nagyobb mértékben átvegye a termelés irányítását, hogy ezzel az egyéni akarat helyett a közakarat, az egyéni érdek helyett a közérdek érvényesüljön. Természetesen „demokratikus államról” van szó; a munkásságnak részt kell kérnie az államkormányzásban, be kell jutnia a vezető pozíciókba és ha ezekben többségre tesz szert, a tőke uralma megszűnik. A politika terén demokratikus uton törekedni kell az államirányításra; a gazdasági téren pedig a „közérdeknek” rendeltessék alá a „magánérdek”. A gazdasági demokrácia kiegészítő része a politikai demokráciának és fordítva. A kapitalizmust meghajlítani és nem megtörni kell, — mondják a mérsékelt haladás szocialista hívei, — reális gazdasági politikát kell csinálni az adott lehetőségeken belül. A távoli „végcélt” nem ejtik el, sőt tiszteletben tartják, de figyelmük a gyakorlati „eszközök” felé irányul.

Ezeknek az elveknek megfelelően alakul ki a gazdasági demokrácia gyakorlata.

Az állam feladata a kapitalisztikus termelés szabályozása és irányítása. A szabályozás egyik módja az, hogy gátat vet a kartellek antiszociális „kinövéseinek”. Számos országban ma már *kartelltvények* vannak érvényben, amelyek szabályozzák a kartellek önkényes árpolitikáját, tiltják a termelés indokolatlan korlátozását. Másrészt azonban ezekben a koncentrációs alakulatokban nagy technikai és organizatórikus termelőértékek rejlenek. Fejlődésüket az államnak elő kell mozdítania oly módon, hogy vezetésüket a kezébe veszi. Ez a szocializálás felé vezető út. E törekvések eddigi eredményei Németországban a *kényszerszindikátusok*, amelyeknek legfelsőbb fóruma az országos *széntanács* és *káliumtanács*. A káliumtermelés és a szénbányászat terén az állam a különböző önálló vállalatokat egységes szindikátusokba kényszerítette. A termelés ellenőrzését és észszerű irányítását — a vállalkozók és fogyasztók bevonásával — az állam gyakorolja. A birodalmi szén- és káliumtanácsban a munkásság képviselői is bent ülnek, befolyást gyakorolhatnak az üzemek technikai megszervezésére, a racionalizálás módjára, a bér- és árpolitikára.

Az állami beavatkozás további törekvése az, hogy a legáltalánosabb szükségleti cikkek területén a magántőkét kiszorítsa, a termelést ne

csak ellenőrizze és irányítsa, hanem saját üzemeiben folytassa. Ezek az állami vagy községi *közüzemek*. A villany, gáz és vízellátás, továbbá a betegápolás, a közlekedésügy stb. a legtöbb helyen ilyen közüzemek kezében van. A közüzemek szociális és közérdekű vezetését garantálja a demokratikus parlamentáris ellenőrzés, a termelés irányítóinak politikai felelőssége.

De a munkásság nemcsak az állami gazdálkodás segítségével üt részt a magánkapitalizmus rendszerén. A *szakszervezetek* útján a munkásság maga is *vállalatokat* alapít, hogy függetlenítse magát a kapitalizmustól. A német szakszervezetek kezében több jelentékeny közérdekű munkásvállalat van: munkásbank, munkás biztosító és a „Bauhütte” nevű szociális építőipari vállalkozás, amely a maga 148 különböző üzemeiben kb. 20.000 munkást foglalkoztat és a lakásellátásban fontos tényezővé emelkedett.

Formailag is kapitalizmusellenes intézmények a munkásság *szövetkezetei*. A munkás szövetkezeti mozgalom az egész világon, de a kapitalista államok közül különösen Angliában és Németországban igen fejlett. A német fogyasztási szövetkezetnek kb. három millió, az angoloknak kb. négy millió tagja van. Az ország összes fogyasztási szövetkezeteinek ellátása központi szervek útján történik, amelyek Európa legnagyobb kereskedelmi vállalatai közé tartoznak. Általánosabb fogyasztási cikkeket maguk állítanak elő. Az angol fogyasztási szövetkezeteknek pl. 114 különböző gyáruk van. A fogyasztási szövetkezetek abban különböznek a kapitalisztikus vállalatoktól, hogy a kínálatot a kereslet, az eladandó árumennyiséget az előre ismert fogyasztás szabja meg és nem fordítva, mint a kapitalizmus esetében. Ez tehát már racionális és éppen ezért nem kapitalisztikus gazdasági alakulat. Azonkívül a szövetkezetek nem profitra, hanem a szükségletek kielégítésére termelnek. Ezért az árakat is alacsonyan tarthatják és befolyásolhatják a többi árak általános színvonalát.

Az a legmagasabb gazdaságpolitikai fórum, mely hivatva van az össztermelést ellenőrizni és irányítani, az Állami Gazdasági Tanács (Reichswirtschaftsrat). Ez ad direktívákat az ország általános külkereskedelmi, vámpolitikai, pénzügyi kérdéseiben. Ezen a fórumon is jelen vannak a szakszervezetek kiküldöttei, a munkásság tehát demokratikusan beleszólhat az egész német gazdasági élet irányításába.

Az állam azonban nemcsak a termelést irányítja a közjó érdekében, hanem szabályozza a tőke és munka viszonyát is. Ez a munkásvédelem, a *szociálpolitika*. A munkás ma már nincs annyira kiszolgáltatva a kapitalisták egyéni önkényének, mint azelőtt, az állam védelme alatt áll. A munkásbiztosítások (munkanélküliség, aggkor, betegség stb. esetére) már megtörik a

magántulajdon elvét és hatalmát, szociális szempontok érvényesülnek — ut a szocializmus felé.

Ugyanígy kiterjeszti az állam védőszárnyait a munkásság bérharcai fölé. A *kollektív bérszerződések rendszere* a munkásság jelentős vívmánya. A kötelező állami döntőbíráskodás és *egyeztetés* áthidalja a munka és tőke közt felmerült ellentéteket a gazdasági élet nagyobb meg-
rázkódtatása nélkül.

Ezek a gazdasági demokrácia eszközei. Ezeket az intézményeket kell kiépíteni, ezeken a pontokon kell a munkásság befolyását, hatalmát — demokratikus uton — megerősíteni; ez a gazdasági munkásmozgalom útja. A *gazdasági demokrácia véleménye szerint*.

*

Adott áttekintés után térjünk vissza röviden az egyes pontokra. Az állami és városi *közüzemek* a magánkapitalizmussal szemben az állami kapitalizmus termelőformái. Mójukban van a termelés szociálisabb alapokra fektetni, de csak bizonyos politikai körülmények közt. Berlin kommercializált közüzemei pl. alig különböznek a magánkapitalisztikus termeléstől. A profit nincs kiküszöbölve — ez közüzemeknél kivett adót jelent, — a racionalizással kapcsolatos munkáselbocsátások éppugy folynak, mint másutt. Hogy pedig pl. a Birodalmi Bankkal szemben a német szocialista kormány mennyire tehetetlen, megmutatták az utóbbi hetek eseményei.

A *szakszervezeti vállalatok* a munkásság tulajdonát képezik ugyan, de alapjában véve nem különböznek a többi vállalatoktól. A kapitalizmus fejlődésére jelentékeny befolyást nem gyakorolhatnak, ellenben elvonhatják a munkásság megtakarított pénzét fontosabb céloktól (pl. sztrájkalap). Hasonló veszély fennáll a *szövetkezeteknél* is, bár e mozgalom egyébként az osztályharc hasznos eszköze lehet. A szövetkezetek is ki vannak téve a kapitalisztikus gazdasági viszonyok nyomásának, jogi, adópolitikai megszorításoknak, a vámok és a konkurrencia hatásainak. A veszély abban rejlik, hogy ezek a munkásvállalatok szükségképpen a *kapitalizmus érdekkörébe* jutnak. A szakszervezetek részvényérdekeltséget vállalnak kapitalisztikus nagyvállalatoknál, érdeklődésükbe jutnak a kapitalizmus konjunkturáival szemben és elvesztik az osztályharc során szükséges cselekvési szabadságukat.

A gazdasági demokrácia további program-pontja az állami támogatással letompított és kiegyensúlyozott bérharc. A *kollektív szerződések* valóban az osztályharc vívmányai. Pozitív értéket jelentenek, feltéve, hogy nem tulhosszu lejáratuak és nem kötik meg a munkásság kezét újabb esedékes bérmozgalmak előtt. Az *állami egyeztetés* viszont a gyakorlatban az aktív osztályharcnak, a sztrájkoknak gyors likvidálását s

leszerelését jelenti. Hogy az állami beavatkozás mennyit ér, azt bebizonyították a Ruhrvidéki nehéziparban 1928 végén lezajlott bérharcok és hatalmas munkáskizárások. A nagytőke urait az állami beavatkozás a legkevésbé sem zavarta.

A gazdasági demokrácia apostolai és — ami ezzel egyet jelent — a német szakszervezetek az osztályharcot már eleve *kompromisszumra* állítják be. Ez tulajdonképpen az osztályharc elvetését jelenti, mert a kompromisszum sohasem lehet cél, legfeljebb féleredmény. A kompromisszum az állandósított defenzívát jelenti, ezzel a beállítással pedig osztályharcot megvívni nem lehet. A demokratikus erőkbe helyezett bizalom pedig akkor, amidőn a nagytőke erőszakszervezetei és erőszak eszközei szemünk látára nőnek, legalább is paradox.

Mit várhatunk a gazdasági demokráciától az „állami közreműködés“ terén?

A kartell törvények megvanmak, de a monopolisztikusan szervezett vállalatok árindexe lényegesen magasabb, mint a kartellenküli árindex. A birodalmi széntanácsban és káliumtanácsban ott reprezentálnak a munkásdelegátusok is, — semmiesetre sem paritásos alapon! — de az árpolitikára gyakorolt üdvös hatásuk nem látható. Az egyetlen terület, ahol eredményes munkát fejthettek ki, a technikai átszervezés és üzembracionalizálás volt. A kapitalisztikus termelés jobb organizálása, technikai fejlesztése, — ez a gazdasági demokrácia egyik büszkesége!

A legfőbb gazdasági tanács, a Reichswirtschaftsrat ma már csak véleményező szerv; az, hogy szakszervezeti delegátusok is kibicelnek benne, nem sokat lők a proletariátus szekerén. De ha ezeken a fórumokon a munkásság állásfoglalásáról van szó, elkerülhetetlenek az önellentmondások és elkerülhetetlen a merész jobbrakanyarodás. Akár a racionalizálás, töképezés, akár a külkereskedelem és exportszubvenció kérdése van napirenden, a gazdasági demokráta magáévá teszi az állam érdekeit és ezzel menthetetlenül a kapitalizmus és imperializmus szolgálatába áll. Hisz az osztályfeletti, demokratikus államban, mint az absztrakt „közérdek“ megszemélyesítőjében és nem hajlandó meglátni, hogy az állam csak osztályállam lehet. Ha a kapitalizmus gazdagodik, emelkedik a proletariátus jóléte is — ebből az egyszerű megfontolásból indul ki, mint ahogy hasonló érveléssel szegődött a háború mellé is. Az *érdekpárhuzamosság* tévhite és az *államfetizizmus* térítik el a német szakszervezeti mozgalmat a marxista osztályharc egyedül helyes álláspontjáról.

A munkásság az állam irányításában részt vesz, vezető, „felelős“ pozíciókba jut és ez jó iskola, jó előképzés számára — a gazdaságdemokrácia szerint. Ez a „felelősség“ azonban nem jelent egyebet, minthogy a munkásság vállalja a hon- és kapitalizmusmentő szerepet; azt jelenti,

hogy a munkásság konzerválja a mai társadalmi rendet. Mert az állam feladata is az, hogy — esetleg egyes kapitalista érdekretegek ellen is — elsimitással és kiegyenlítéssel konzerváljon. A vezető pozícióban levő munkás, az állam- és kapitalizmusfenntartó elem, az osztályharc érdekében — felelőssége teljes tudatában — nem is kockáztathat semmit, nem vállalhatja a feltétlenül szükséges kockázatokat sem!

A gazdasági demokrácia legfőbb az u. n. „munkásarisztokrácia” körében található visszhangra. A munkásnak egy rétege, amely — ideológiában mindenestre — közelebb áll a kispolgársághoz, az, amely már nemcsak „láncait veszi el”, a gazdasági demokrácia vesszőparipáján benyargal a kapitalizmusba. Mert azt kell látnunk, hogy akkor, amidőn a munkásság demokratikus uton igyekszik meghódítani a kapitalizmus vezető pozícióit, hogy onnan a kapitalizmust átformálja, éppen a fordítottja történik: a burzsoázia intézményei formálják át a munkásságot, felszívják és asszimilálják a kapitalizmus társadalmi rendjébe.

Ebben az összefüggésben még rá lehetne mu-

tatni arra a közeli rokonságra is, amely a gazdasági demokrácia ideológiáját a német jobboldali szociáldemokrácia koalicionizmusához fűzi. Éppen a legujabb német események mutatták meg ennek a politikának a csődjét. Gondoljunk csak néhány ismert névre és a velük kapcsolatos ismert eseményekre: Zörgiebel, Wissel vagy a Hilferding-Schacht csata, amely a nagytőke teljes győzelmével végződött. Kritika tárgyává kellene még tenni a gazdasági demokrácia elméleti alapjait, amelyeket e cikk elején vázoltam. Ez azonban már tulvezetne az itt adott kereteken.

Konkluzió: a gazdasági demokrácia egyes alkatelemei — más összefüggésben, más szempontból beállítva — az osztályharc hasznos tényezői lehetnek. A gazdasági demokrácia azonban mint ideológia, jelszó és egységes gyakorlati program nem lehet a proletáriátus programja. Mert választani kell a kapitalizmusba való szellemi és gyakorlati behódolás és a proletáriátus tisztán körülhatárolt szocialista-marxista utja között.

Nádas Endre

MUNKAFOLYAMAT ÉS KULTURA (EGY ELTÉMETT FILOZÓFUS)

E helyen kívánunk köszönetet mondani a „Munka” folyóirat szerkesztőinek, akik a tárgy fontosságát felismerve, teret adtak tanulmányunknak. Sajnos, a cikk keretei szűkek a téma új és feldolgozatlan volta, a tárgyalt kérdések sokszerűsége, s azon törekvésünk miatti, hogy e gondolatokat az ilyen irányban nem szakképzett elvtársakhoz is közelígyük. Mindez lehetetlenné tette számunkra, hogy Noiré gondolatainak lényegét és kritikai álláspontunkat kimerítően s teljesen kifejhessük.

Noiré születésének századik, halálának negyvenedik évfordulója most mult el. Az utóbbi évtizedek nyelvfilozófiai termése filozófiatörténeti idegsokk benyomását kelti. Az összes szimptomák konstálhatók: nagy megrázkódtatás (Noiré fellépése), mely tudatszakadással s az emlékezés nagymérvű megsemmisülésével járt. A nyelvfilozófia tudományos közvéleménye most kezd magához térni. (Fiesel.) Figyeljünk! Önmagával való találkozására érdekes jelenség lesz. Szabadszeggel megfigyelhetjük majd a különböző szociális álláspontok módszerét, amellyel e filozófiatörténeti blamázst meguszni próbálják.

A helyzet lényegesen változott. Nem hiszünk, hogy Geiger, Noiré, s a rokontendenciájú más gondolkodók agyonhallgatása ma is sikerülne. „A” tudományban megnyilvánuló osztályfoglaltságnak és gyűlöletnek is vannak határai — e határokat az elnyomott osztályok szervezetsége és ennek megfelelően a szocialista tudomány ereje vonja meg.

A filozófust, akiről szólunk, életében nem ismerték fel, halála után elhallgatták. Munkáit és eredményeit eleven temették el, elsüllyesztették, kicenzurálták az emberi szellem történetéből, akkor, mikor a bennük levő életerő és érték, az írójuk tudta, sőt akarata ellenére kifejezésre jutó társadalmi szemlélet bekapcsolódhatott volna a növekvő és gazdagodó szocialista elméletbe és ezen keresztül a marxista munkásmozgalomba.

Erre az összekapcsolásra bizonyára nagy szüksége lett volna Ludwig Noiré rendszerének, amely magára hagyatva, szándékosan agyonhallgatva, nem tudta azt a megtermékenyítő s gazdagító hatást kifejteni, amelyet a szocializmus egész elméletével szemben elvégezni hivatása lett volna. És másfelől bizonyára nem sikerült volna ily hiánytalan tökéletességgel agyonhallgatása sem, ha a szocialista munkásmozgalom átlító erejét tudhatta volna maga mögött a mainzi gimnázium tanára, amikor mintegy akaratlanul, sőt akarata ellenére az egész uralkodó filozófia alapjait robbantotta fel valóban forradalmi jelentőségű végkövetkezteléseivel. De másfelől Noiré rendszerére, amelynek hibátlanul és teljesen sikerül az összes emberi fogalmak és kulturfunkciók keletkezését (nyelv, vallás, gondolkodás, tudomány, számok, művészet stb.) a társadalmi munkafolyamatra visszavezetni, nagy szüksége lett volna a szocialista elmé-

letnek s szüksége van rá ma is, mert Noiré munkáját megközelítő teljességgel és tisztasággal azóta se végezte el senki. Már pedig bizonyos, hogy ez a társadalom-őstörténeti és ismeretelméleti szempontból egyaránt beláthatatlan jelentőségű eredmény nem is kiegészítője, de integráns része, szerves tartozéka a marxi szocializmusnak.

Mindennél jobban bizonyítja ezt az állításunkat, hogy Noiré, ki szakszerűen közgazdaságtannal nem foglalkozott s a szocialista mozgalmat antipátiával nézte, egy helyütt, ahol például s párhuzamait véletlenül a közgazdaságtan területéről vette, gondolatai belső ereje folytán mégis felismerte az áru fetisjellegét, meghatározta a csereértéket, leírta az áruforgalmat s felismerte a magántulajdonon nyugvó társadalmi rend mulékony voltát, csaknem betűszerinti marxi megszövegezésükben. (Die Lehre Kants und der Ursprung der Vernunft 177—180. l.)

Miért nem találkozhatott a szocializmussal mégsem? Mert Noiré kantianus volt, idealista és vallásos filozófus, legalább is annak tartotta magát, s azt hitte, hogy döntő csapást sikerült mérnie a materializmusra, éppen akkor, mikor a legsúlyosabb érveket, a legtisztább megfontolásokat adta fanatikusan gyűlölt ellenfelei kezébe. Így érthető, ha a vele egykorú szocialisták közül egy sem vette észre, értetlenül mentek el mellette, nem látták, hogy e tisztalátásu gondolkodó kizárólag szubjektív okokból, mintegy önmaga megnyugtatósára deklarálja magát idealistának, köti le magát az eredményeivel homlokegyenest ellenkező világnézet mellé. De még sokkalta érthetőbb, hogy a kor uralkodó filozófiája, amelyhez való tartozandóságában Noiré rendületlenül hitt, kitagadta e veszedelmes gondolkodót, kitagadta olyannyira, hogy még vitába sem bocsátkozott vele, — mert e vita kellemtelenné válhatott volna, — hanem agyonhallgatta. Eltitkolta, letagadta, oly teljesen, hogy filozófiai munkásságának valóban nyoma sincs sem kortársainál, sem az utánakövetkezőknél.

De hát mi volt e csöndes és szerény professzor munkáiban az a szörnyű veszedelem, amelytől tudatosan vagy öntudatlanul megriadt, amelyet ki akart irtani az uralkodó osztály ideológiai apparátusa? Valóban döntő helyen ült-e rést a XIX. század spiritualista, idealista, agnosztikus és dualista filozófiájában? Azt hisszük, igen. Mert nem képzelhető döntőbb pont annál, hogy az uralkodó filozófia által megoldhatatlannak és megismerhetetlennek deklarált problémákat megoldotta, és pedig materialista dialektikával oldotta meg.

Az uralkodó filozófia ismeretelméleti álláspontja akkoriban egy mondatba rövidítve és népszerűsítve ez volt: a világ állaga anyagi, többé-kevésbé érzékelhető, tapasztalható és leírható valami. Ám ezt az anyagi világot olyan titokzatos szellemi erők formálják, mint a lé-

lek, az Isten, a gondolat, az erkölcsi vagy eszmei világrend stb. E szellemi erők számunkra felfoghatatlanok, misztikusak s ezért a világ és annak problémái végső fokon nem magyarázhatók meg. És Noiré éppen ezt a megoldhatatlant oldotta meg, kiméletlenül lebontotta a homályt a misztikus magasságokba helyezett, isteni eredetűnek deklarált „szellem” körül s azt a társadalmi, tehát marxi megfogalmazásu munkafolyamatra vezette vissza. A döntő következtetésektől visszariadt s ezen a ponton, szembefordulva önmagával és egész rendszerével, azt hiszi, hogy a kanti filozófiát egészítette ki és döntő érveket talált a „veszedelmes” materializmus ellen. Ezzel magyarázható, hogy nem voltak utódai s nem követték azok, akiknek elsősorban kellett volna eredményeit felhasználniok. Wundt, Wollmann, Kautsky s a magyar Rubinyi említik csupán, de ők is egészen röviden, futólagosan. Ezen kívül alig van nyoma filozófusoknál, nyelvészeknél, a filozófia-történetekben, vagy egyébütt.

Ám, ha utódai nem is voltak, annál számszerűbben voltak elődei. Ő maga lényegében ismeri és idézi is őket. Alapgondolata az, hogy az emberi szellem összes megjelenési formái, a nyelv, a gondolkodás stb., korrelatív, egymástól sem keletkezésükben, sem funkcióikban el nem választható, csak együttesen megmagyarázható folyamatok. És itt idézi mindazokat, akiknek eredményeit felhasználja és tovább építi. Birtokában van a XIX. század hatalmas természettudományos kultúrájának csakugy, mint kora és a mult majd minden jelentékeny filozófiai eredményének. Idézi, hogy csak a legjelentékenyebbeket említsük, Hegelt („Es ist in Namen dass wir denken”), Humboldtöt („Nyelvet és intellektust szétszakítani nem lehet, mert a valóságban ilyen szakadás nem létezik. A nyelv mintegy külső megjelenése a népszellemnek: az ő nyelvük az ő szellemük... nem lehet ezt a kettőt eléggé azonosnak fel-fogni”), az Upanishadot („Minden fejletlen volt: alak és név által fejlődött ki minden”), Hamannt („A nyelven nemcsak egész gondolkodásunk alapszik, hanem önmön félreértésünk centruma is. Nekem nem az a kérdés, mi az ész, hanem: mi a nyelv? — és itt gyanitom okát minden paralogizmusnak és antinómiának (belső ellentmondásoknak), mely ráknehezedik”), utal a görög „Logos” szóra, mely egyszerre jelent beszédet, gondolkozást, számolást, következtetést, a népszokásokra és sok más gondolkozóra.

Ennek a kis cikknek nem lehet célja Noiré rendszerének még oly vázlatos ismertetése sem. Egyes alapvető felismeréseit próbálja csak elmondani azok szociális jelentőségében s e felismerésekkel akarja megmagyarázni elhallgatását. Noiré rendszere zárt és egységes, az emberi fogalmakat összeköti s egyszerre elemzi

munka

őket, s ezért eredményei ismertetésében leghe-lyesebb az emberi nyelv, a beszéd keletkezésén kezdeni, nemcsak azért, mert rendszere ezen a ponton a legmegalapozottabb, de azért is, mert gondolkodás és nyelv, értelem és beszéd, egy-séges funkciók szerinte. Ennek bizonyítását két módszerrel is végigcsinálja, logikailag, az ál-talánosság és szükségszerűség kanti fogalmaiból indulva ki, de egyben megadja e levezetés ellen-próbáját is, tisztán induktív, empirikus uton. Érdekes példákat ad: hivatkozik a szanszkrit nyelvre, ahol a bha (világítani) bhasch (be-szélni), bhan (a Védákban, hangzani) közös eredete csak oly nyilvánvaló, mint a latinban a fari (beszélni) s a fax (fáklya), vagy a görög-ben a fémi (mondok), faino (látszom, muta-tok) és fóné (hang) szavaké.

A XIX. század empirikus nyelvészete, mely az emberi nyelv fejlődését pusztán hangváltó-zásokra vélte redukálhatni s így a nyelv kelet-kezését kizárólag a hangtan törvényeiből próbálta magyarázni, végső eredményeként az összes emberi szavakat öt-hatszáz gyökre ve-zette vissza, amely öt-hatszáz szógyök egytől egyig tevékenységet, cselekvést fejez ki. Ez az eredmény nem tulságosan nagy, ha tekintetbe vesszük, hogy ennyit már a régi indiai nyelv-észek is tudtak, de mégis elég ahhoz, hogy Noiré empirikusan is bizonyítsa egyébként logikailag felépített gondolatmenetét. Milyen tevékenység lehet az, amelyre az első szavak, s ami ezzel azonos, az első fogalmak vonatkoztak? A tár-gyaké-e, pl. gördülő kő, vagy szélrázta fáé vagy más primér mozgásjelenség? Bizonyára nem, hiszen ahhoz, hogy az ember a tárgyak mozgását tudomásulvegye és tevékenységnek tekintse, már sokkal fejlődöttebb gondolkodás szükséges (animizmus, primitív vallásosság stb.). E tevékenység tehát csak emberi tev-ékenység lehetett, még pedig társas tevékenység, mert hiszen magányos embernek nincs szük-sége a nyelvre, amely a közlés eszköze. Ám egyes állatok is végeznek csoportos tevékeny-séget, nyelvük azonban nincsen. A nyelv tehát *a termelő társadalmi emberi tevékenységgel* korrelát fogalom. S bár ezen a ponton Noiré Kantra utal, amennyiben fenti meghatározás-ból a munka társadalmi voltát a kanti általá-nosság, termelő voltát pedig a kanti szükség-szerűség kategóriáival azonosítja, nekünk lehetetlen nem gondolnunk a munka marxi meg-határozásaira, amelyekben állandóan hangsúlyt kap a munka társadalmi jellege és emellett céltudatos mivolta. (A munka céltudatos em-beri tevékenység.)

A nyelv nem más, mint jelölés hangokkal. Az ember csak annak adhat nevet, amit már ismer. A szanszkrit „náman“ (nevezni) egy gyökből ered a „gnáman“ (ismerni) szóval. A „náman“ gyökből ered a latin nomen (név), de a numen (istenség) szó is, a „gnáman“-ból a

görög gigneszkai s a latin nasci, gignere, (nem-zeni, születni) natura (természet), de a cog-noscere (ismerni) szavak is. Ez empirikus bi-zonyítéknak is elég jelentős az ismeret és éne-vezés, tágabb értelemben a nyelv és gondolko-zás korrelatív voltának bizonyítására. Mi kap-hatott ilyenformán először nevet? Az emberek semmiesetre sem, hiszen a név mindig az ál-talánosra irányult. Így pl. az ég nyelvi megjel-ölése s így fogalma is egybeesett a „boltozott“ (gewölbt) általánosabban a „boltozás“, sőt „boltozni“ fogalommal, illetve szógyökkel. Más népek nyelvében az ég megjelölése a „színes, színezett, színezni“ szógyökre vezethető vissza. Mindkét esetben bizonyos az, hogy a megfelelő munkafolyamatnak már ismertnek és általá-nosnak, tehát társadalmi kellett lennie, ha a munkafolyamat nevét átvitték egy annak eredményével parallel fogalomra is. De ezen túl nyilvánvaló, hogy az a primitív ember, aki az eget a „boltozott“, illetve „boltozni“ szavak-kal jelöli, magyarázni próbálja annak keletke-zését (vallási momentum) és felismeri hasonl-óságát az ő bizonyos munkájának eredményéhez, tehát ugyancsak egy munkafolyamat eredm-nyét látja benne, ez pedig körülbelül a kauza-litás, az oksági kapcsolat felfedezését, s ami ezzel azonos, az emberi gondolkodás kezdetét jelenti. Láthatjuk tehát, hogy nyelv, gondolko-zás, vallás és társadalmi munkafolyamat nem-csak egyidejű, de valóban egységes folyamatok is. A kauzalitás tapasztalati uton való felisme-rése kétségtelenné teszi, hogy az ugyancsak tapasztalat révén általánossá vált emberi mun-kából eredt.

Milyen lehetett már most a nyelv keletke-zése egy konkrét esetben? Noiré valamilyen közös, céltudatos tevékenységet tételez fel, pél-dául: egy embercsoport összeáll gödröt ásni. Ez a munka bizonyos hangokat vált ki, amennyi-ben az emberek mozgását fizikailag megköny-nyíti, ha közben pl. bizonyos kiáltásokat hal-latnak. Feltehető, egyrészt az emberi szervezet és hangképzés egytipusu volta, másrészt a vég-zett munka hasonlósága folytán, hogy a han-gok nagyjában egyformák voltak mindegyik embernél. Bizonyára a munka sokszoros is-méltése és megszokottá válása kellett ahhoz, hogy a kiáltás megisméltése a mozdulatot s annak eredményét asszociálja. A folyamat meg-lepően hasonlít a gramofon hangreprodukálá-sához (és a technika más felhasználásaihoz pl. szikratávíró vagy telefon), ahol a hangot egy mechanikai jelenséggel kötik össze — a gra-mofon tüje a lemezre írja — és a mozgás reprodukálásával reprodukálják a hangot is. A hang, a mozdulat, az eredmény, s ezek össze-függése egyetlen komplex jelenség. A szanszkrit „ka wa“ gyökök egyformán jelentik: „graben getan“ és „unsere Grube.“ Csak érdekessége miatt említjük meg, hogy a primitív ember ki-

fejezés
gödrot
nak —
nyelv
voltára

A folyto
sági k
lamint
belső
rancsl
talat,
den e
azokk
zet a
maira
galma
len f
állítj
dásna
gyará
látni,
dolat
ból e

A szint
is ta
koku
tikus
Lass
káró
szin
egys
szeit

lógia
való
nyo
mur
égre
ben
taln
lün
tud
pri
ak
tud
hoz
hog
s
tok
ma
ért
„A
de

je
kü
az
a
sz

fejezéseiben egyazon gyök jelöli a dombot és a gödröt, mint ugyanannak a munkának — ásásnak — ellentétes eredményeit, ami az emberi nyelv és gondolkodás eredendően dialektikus voltára utal.

A nyelv további fejlődése organikus módon, folytonos differenciálódás útján történt. Az oksági kapcsolat bizonyos munkamozdulatok, valamint ezek eredménye között tudatossá vált. E belső asszociáció objektiválása vezetett a paranshoz és felszólításhoz. Az alapvető tapasztalat, hogy egyazon mozdulatok nemcsak minden embernél, hanem minden időben is ugyanazokkal a hangokkal kapcsolódnak, visszavezet az általánosság és szükségszerűség fogalmaira, de egyben ezeket az apriorisztikus fogalmakat is tapasztalatilag magyarázza. Egyetlen fenntartással él ezen a ponton Noiré: azt állítja, hogy a tér és idő az emberi gondolkodásnak alapvető, empirikus uton meg nem magyarázható formái. És nem látja, nem akarja látni, hogy e két kanti fogalom dekoráció, gondolatmenet végkövetkeztetésének szempontjából elhanyagolható dekoráció csupán.

A számok keletkezésére vonatkozó ötletei szintén rendkívül érdekesek. Jellemző, hogy itt is tapasztalati bizonyítást nyújt: a kettévágott kókuszdió példáját használja. E példa dialektikus jellege kézenfekvő s legjobb illusztrációja Lassalle—Lenin híres definíciójának a dialektikáról: „az Egységes szakadása és ellentétes részeinek megismerése.“ Valóban, a kókuszdió egységét az ember kettészakítja s ellentétes részeit egészen elfogyasztásukig megismeri.

A vallás keletkezésére már utaltunk. Etimológiai és nyelvészeti bizonyítékokból nyilvánvalónak látszik, hogy az ember a földi viszonyokat hiposztazálta a mennyre. A „boltozni“ munkafolyamat eredményét alkalmazza az égbe is, mint ahogyan odavetíti, sokkal később, az osztályuralom kialakulása után, a hatalmi viszonyokat is. Ez teszi érthetővé előttünk azt a meglepő tény, amin a természettudósok is gyakran fennakadtak, hogy t. i. a primitív népek mítoszai és teremtésmondái alapjukban helyesek és a modern természettudományok felfogásával rokon magyarázatokhoz vezettek. Érthető ez, ha meggondoljuk, hogy a vallást a munkafolyamatból vezettük le, s a modern természettudományos magyarázatok középpontjában ugyancsak a munkafolyamat áll (deszobjektíválva, természettudományi értelmezésben). Utalunk itt Svante Arrhenius „A világegyetem élete“ és Avenarius „Kritik der reinen Erfahrung“ című munkáira.

A művészetre is van néhány érdekes megjegyzése Noirénak. Az állat és az ember közötti különbségből indul ki s ezt oda redukálja, hogy az állat impresszionista, ösztöneitől eltekintve a jelen rabja, míg az ember számára a nyelv szimbólumokba sűrítette a tapasztalatokat (l.

korábbi meghatározását, mely szerint „a nyelv jelölés hangokkal“) s képessé teszi őt emlékeinek szándékos és tudatos felidézésére is. A művészet eredete nyilván e primitív szimbolikában keresendő.

Mint már mondtuk, ismeretelméletileg Kantból indul ki Noiré, elfogadja a kanti szükségszerűségi és általánossági fogalmakat, de már láttuk, hogy e fogalmakat is feloldja s genetikus-empirikus módon magyarázza, vagyis nélkülözhetővé teszi őket. A kanti ismeretelmélet alany-tárgy viszonyát, amely minden ismeretelméletnek és filozófiának alaprelációja, a munkafolyamat alany-tárgy viszonyára redukálja, vagyis Kant intellektuális absztrakcióit tapasztalatilag igazolja s teszi érzékelhetőekké. Módszeres empirikus, materialista és dialektikus. Ezt a módszert alkalmazza akkor, amikor saját kijelentése szerint Kant filozófiájához akar új bizonyítékokat s kiegészítéseket szolgáltatni. Gondolatainak eredménye, mint már láttuk, szándékaival homlokegyenest ellenkezik. Az állítólag felbonthatatlan és megmagyarázhatatlan fogalmakat részben tudatosan és szándékosan bontja fel, részben öntudatlanul s akaratlan ellenére szolgáltatja felbontásukhoz s megismerésükhöz az eszközöket és módszereket szellemi ellenfeleinek: a materialistáknak.

És itt van Noiré szörnyű, megbocsáthatatlan bűne. Ezért ítélték gondolatait halálra, ezért tagadták le, ezért nem vettek róla tudomást, ezért hallgatták agyon. Megmagyarázni azt, ami az uralkodó gondolkodás szerint megmagyarázhatatlan és misztikus, ez nemcsak az inkvizíció előtt volt halálos bűn, jogcím a keresztrefeszítésre vagy elevenen való megégetésre, hanem az előtt a csodálatosan érzékeny, minden veszedelmessé válható gondolatot felérvő s azt azonnal megsemmisítő összessége előtt a hazugságnak, előítéletnek, elnémitásnak és misztifikációnak, amit ideológiai apparátusnak nevezhetünk. „A filozófia története az idealizmus és materializmus harcainak története“ mondja Lenin (Materialismus und Empirio-kritizismus) s e küzdelmek, mint arra már Marx utalt, a társadalmi osztályküzdelmek legelvonatibb kifejeződései. Bizonyos, hogy igazi helyzetüket megismerni s a rájuk kényszerített előítéleteket szétszakítani csak a mindenkori elnyomott osztályoknak volt érdekük. Az elnyomók törekvése éppen ellenkezőleg az elnyomást leplezni, ideológiai alapjait misztikusnak, megmagyarázhatatlannak, szóval isteni eredetűnek feltüntetni. Aki, vagy ami ezek ellen a törekvések ellen támad, azt az ideológiai apparátus megsemmisíti. Így történt sok más gondolkodó mellett Noiréval is és rendszerének az elnyomó apparátus megadta ezzel azt az értékelést, amivel a szocialista elmélet még tartozik neki.

munka

VERS

egészen közel voltál s most látom, amint eltűnsz,
alakod mosódik, amint befordulsz az uton,
el kell hát bucsuznom régi társ, ismerős, ki most tanácstalan életed keresed.
sose beszéltem veled, de most mondom meg, hogy szeretlek,
kétszeresen is most, hogy szenvedsz és kinlódol,
e vers ne legyen más, mint csak simogatás, a tegnapi s mai embernek,
és holnapi életed talán már idegen.
nem az fáj énnekem, hogy engem hagyta el, vagy őt, vagy a társakat, kik kemény dac-
cal vájjuk a sziklás földet,
(szerszámunk csorba, körmeink lekoptak, de mégis és azértis, nem szabad kidőlni, míg
fel nem szántottuk, végig)
ó nem az fáj, hogy hirtelen zavarral arcod elváltozott s nem ismered meg céljaink,
de elhagyta magadat, idegen, ki tovább mész, magadat hagyta el, akit im levetettél
s ki emlékezetünkben fekszik mint kedves halott.
ó menj barát, hát indulj! keresd életed utját! nyugtalanság és bizonytalanság állított fel
asztalunk mellől, tegnap még harcos voltál és ime szenvedő lettél,
a holnap ismeretlen.
kihullott, merre fordulsz? nézd mint szakadsz magadtól, a többi harcosoktól, a többi
szenedőktől!
hallod még a hangot? bucsu ez és simogatás.

Nádass József

INTERNACIONÁLIS UJ ÉPÍTÉSZET ÉS A KISLAKÁSKÉRDÉS

(Folytatás)

A tömegek lakásszükségleteinek kielégítését két szempont alapján kísérelhetjük meg. Egyik megoldás a gazdasági rentabilitás, a másik a szociálpolitika elvéből indul ki.

A rentabilitásra dolgozó magángazdaság szerint a lakások építési költségeinek arányban kell állni a kereseti lehetőségekkel. Tehát a tömegek jelenlegi kereseti viszonyaihoz kellene mérni a kislakásoknál megvalósítható követelményeket. Rögtön láthatjuk, milyen messzire ható tévedéshez vezetne ez az út, amely a mai elszegényedett és rosszul fizetett európai átlagember fizetési képességét véve alapul, akarná megállapítani a legkisebb lakás igényeit. Az egészséges életnivó lehetősége akkor áll fenn, ha a lakbérre költött összeg nem haladja meg a legkisebb jövedelmű ember keresetének egyötödét. A mai kisexistenciák keresetének tökécsített 20%-a Európa egy országában sem elégséges arra, hogy az egészségi követelményeknek megfelelő lakást lehessen előállítani. A közönség, az állam kötelessége, hogy azokban az esetekben, ahol polgárainak egészségéről, tehát a jövő generációk életéről van szó, megtalálja a módot arra, hogy ne a kereskedelmi haszon, hanem a szociális célok legyenek az irányadók.

A kongresszus ezek alapján egyhangulag

kijelentette, hogy az egyetlen út a biológiai és szociológiai alapfeltételek megállapítása útján felállítani a legkisebb lakás követelményeit.

A legkisebb lakás alapja: annak a levegő, fény- és térszükségletnek a megállapítása, amennyire minden egészséges embernek feltétlen szüksége van. Mivel jobb szellőzés és több napfény mellett a kisebb szoba is egészséges és megfelelő, ezért az új követelmények így hangzanak: növeljük az ablakokat, takarékoskodjunk a lakóterülettel. A szociális cél pedig az: minden dolgozó embernek különszobát juttatni, bármilyen kicsi is az, ahol egyedül lehet, ha ennek szükségét érzi.

A kongresszus hangsúlyozta, hogy a kislakás alapfeltételeire vonatkozó vizsgálatokat úgy kell szakemberek bevonásával lefolytatni, hogy a kislakásépítés terén az érzék után való tapogatózás helyébe szigoruan tudományos megállapítások lépjenek. A világítás, a szellőzés, a fűtés, a hőszigetelés és hangszigetelés kérdése egzakt tudományos alapon álló megoldásokat kívánnak. A vizsgálatok eredménye a standardizált legkisebb lakás.

A standardizált ház, a gyáripár fokozódó bekapcsolásával, meg fogja találni annak a lehetőségét, hogy minden dolgozó ember megkapja az őt megillető egészséges lakást. Ugyanis a ta-

paszlatat azt mutatja, hogy racionális ipari előállításnál minden téren olcsóbb ár és jobb minőség érhető el. Arra kell törekednünk, hogy a ház mentől több alkatrésze legyen normalizálva és készüljön gyáripari uton, mert így az említett előnyökön kívül az építés szezonjellege is bizonyos fokig kiküszöbölhető, amennyiben a házalkatrészek gyártása rossz időben és télen is folyhat. Bizonyos, hogy minél nagyobb rész jut a gyáriparnak az építésnél, annál olcsóbban lehet majd a házat előállítani. Pl. 1850-ben egy kézikovácsolással előállított vastárgy még versenyképes volt árban egy gyáripari uton előállítottal. (Giedion.)

Schmidt scweizi építész ismertette az egyes országokból beérkezett anyag alapján, az építési szabályzatok befolyását a kislakásépítésre. Ugyanis az előbbieken felállított egészségügyi követelmények megvalósítása nemcsak az építészről és a lakáshigiénia szakemberétől függ, hanem elsősorban függ azon állami szervektől, melyeknek a lakásépítésre, az építési törvények alapján, döntő befolyásuk van.

Minden jó lakásnak előfeltétele és alapja a helyes telekosztás, az egészséges beépítési mód. Eddig, sőt ma is, leggyakrabban az építész feladata az, hogy egy rosszalaku, az utca vonalán legtöbbször keskeny és befelé mély telekre lehetőleg annyi lakást tervezzen, amennyit csak minden ravasszággal és az előírások teljes kihasználásával lehetséges. Az eddigi szabályrendeleteknek egész Európában a magántelek alapja és határa volt a kiindulópontja, aminek káros következményeit mindnyájan tapasztaltuk. A természetes az lenne, hogy elsősorban helyes egészségügyi és szociális elvek, továbbá a közlekedés és szépség követelményei legyenek azok az alapok, melyekből a szabályrendeletek kiindulnak.

Helytelenül felállított szabályrendeletek adták meg annak lehetőségét, hogy díszes homlokzatok mögött a hátsódudvarok egész sora huzódjon meg, egészségtelen udvari lakásokkal. A városépítést új alapokra kell fektetni, mert a magántőke csak rentabilitásra dolgozó iniciatívája, a spekuláció által felosztott és beépített nagyváros, egészségügyi és szociális szempontból, teljes csődöt mondott.

A hatóságoknak ezentúl feltétlen módot kell találni arra, hogy befolyást gyakorolhassanak a telekkomplexumok felosztásánál és a telekhátárok kijelölésénél, mert csak egész városrészek magasabb szociális szempontok tekintetbevételével készülő parcellázása teremtheti meg a mai higiéniai és szociális követelményeknek megfelelő lakásépítés lehetőségét. Ez természetesen az ujonnan létesülő telepekre és a még többékevésbé üres telekkomplexumokra vonatkozik, mert a belvárosokban fennálló telekhátároktól már nem lehet eltérni.

A kongresszus továbbá a lakást közvetlenül érintő szabályrendeleteket tárgyalta.

Az európai országok szabályrendeletei vagy nem irnak elő megfelelő higiéniai követelményeket, és így az épített lakások a legalacsonyabb színvonalat sem érik el, tehát biológiai alapkövetelmények alatt álló standard keletkeznek, vagy a másik oldalon a szabályrendeletek túlnagy igényeket támasztanak, melyek nem racionálisak és feleslegesen drágítják az építendő kislakásokat. Így egy feleslegesen magas és drága standard jön létre. Nálunk ez utóbbi eset áll fenn, mert a szabályzat túlságosan nagyterületű és magasságu helyiségeket követel. Pl. a konyha alapterületét 10 m²-ben alapítja meg a szabályzatunk, ezzel szemben a frankfurti konyhák alapterülete 4—6 m². Az alapterületnek nagyfokú kihasználása természetesen csak akkor érhető el, ha a teljes berendezés be van építve, mert a praktikus és gazdaságos konyha építése, melyben előre nem ismert nagyságu és alakú kredencek és ládák számára is kell hogy hely legyen, lehetetlen. Tekintve, hogy minden egyforma igényű család számára ugyanaz a konyhaberendezés szükséges, a beépített konyha a lakásban értéktöbbletet jelent és valószínűleg nagyon hamar általánossá fog válni. Az új konyha megfelelő ételátadóval bír az étkező helyiségbe, nehogy a háziasszonynak feleslegesen sok körutat kelljen tenni. Az éléskamra helyett Frankfurtban legtöbb helyen a konyhában, a külső fal mellett egy megfelelő nagyságu élelmiszerszekrény van elhelyezve, amely dróthálós elzárattal, kerek nyílás segítségével, közvetlen szellőzéssel bír a szabadba. A mai háziasszony mindig kevesebb romlandó élelmiszert raktároz el otthon, mert naponta mindent frissen kap, így a nálunk szokásos nagy éléskamrák már nem gazdaságosak.

A lakás nagyságát, teljesen helytelenül, a szobák száma szerint határozzák meg. Az új lakás nagyságát a lakók számának kell meghatározni, ami igen lényeges különbség. Ugyanis pl. 4 személyre tervezett lakásban 1 szülőháló, 2 gyermekháló és 1 közös nappali szoba van, tehát összesen 4 szoba, s ennek dacára a beépített alapterülete nem nagyobb, mint a konvencionális, rossz, 2 szobás lakásé. Beépített térfogata kisebb, így előállítási költsége, a nagyobb komfort mellett sem több.

A fejlődés útja a durván kinagyolt és feleslegesen térpazarló lakásról a precíz, gazdaságos és igényeinket a legnagyobb mértékben kielégítő lakás felé vezet. Gyakran hallani az ellentétet, hogy a tökéletesített, standardizált lakás falancter telkeket fog kitermelni. Ellenkezőleg, ez azt jelenti, hogy a lakás takarítása, a főzés, a költözködés, egyszóval minden, a lakással kapcsolatos funkció egyszerűbbé válik és az eddig azzal eltöltött idő felszabadul.

munka

A rengeteg idő és energia, amit a rosszul beosztott, célszerűtlen butorokkal teletömött lakás eddig elrabolt, hatalmas pluszt jelent szabadidőben és munkában. Tehát nemcsak, hogy az új lakás nem jelent «amerikanizálódást», sőt, amint látjuk, az élet külső körülményeinek leegyszerűsítése, éppen egyéni életük fejlesztésére ad fokozott alkalmat.

A kongresszus megállapította, hogy a magángazdaság alapján lehetetlen a tömegek lakásigényeit kielégíteni, mert a differencia a legkisebb lakás előállítási ára és a legkisebb jövedelmű ember átlagos keresete között áthidalhatatlanul nagy. A technika ugyanis kénytelen az ipar és a bankok nyomása alatt minden elérhető olcsóbb előállítási lehetőséget elsősorban a magángazdaságok nyereségének fokozására kihasználni. A mai gazdasági rendszer mellett csak akkor lesz lehetséges szociális kislakásokat előállítani, ha a magánipar érdeklődését az olcsóbb, de egészségügyileg megfelelő lakások iránt, hathatós eszközökkel és támogatásokkal feltudjuk kelteni.

A dolgozó tömegek egészsége minden állam létfeltétele. Az állami biztosító intézetek statisztikái, a kórházak tuligénybevétele Európaszerte kendőzhetetlenül mutatják a kisexistenciák lakásproblémáinak meg nem oldott voltát. Igaz ugyan, hogy nem a lakáskérdés mindennek az egyedüli oka, de az egészségtelen lakás a tömegek életére és ezáltal gazdasági viszonyaira, nagy hatással van.

A felelősség nagyobbik része az építészt terheli, ha nem tart lépést kora igényeivel,

mert így munkája hatványozott mértékben károsítja meg a következő generációt, mely annak terheit kénytelen viselni. Ez a megállapítás elsősorban az elmúlt évtized magyarországi építkezéseire vonatkozik. A budapesti városi, ugynevezett kislakásépítés számadatai mutatják, hogy ez a páratlan tervszerűtlenséggel lefolytatott akció milyen óriási károkat okozott, mert ugyanezzel a költséggel legalább 30%-kal több, kulturális színvonalon álló lakás lett volna építhető.

Nem kétséges, hogy Magyarország lakásviszonyainak megoldása sem elsősorban építészeti probléma. Az építész csak segítőtársa lehet a szociológusnak és közgazdásznak. Egy nagytőkés pl., akinek mindegy, hogy milyen formában éri el tőkájének kamatait, kifejtette, hogy szobakonyhás lakást, a nagy kereslet dacára, azért nem épít, mert ezen a néposztályon nem tudja végrehajtani a lakbért, ha esetleg nem tud fizetni.

Magyarország lakásviszonyainak feljavításánál az építésznek nem juthat komoly szerep.

A lakáskérdés csak része az általános szociális problémáknak, és így azt önmagában megoldani lehetetlen. Fischer József

(Vége.)

(A cikkben felhasznált adatokat az 1928. évi „Magyar statisztikai évkönyv”-ből, az 1927. évi „B. p. fővárosi közlöny”-ből, Korvig B.: „Tanulmány a szociális kislakásról” c. könyvéből és az 1928/29-es „Intern. új építészek kongresszusá”-tól vettük át.)

KÜZDELEM A NEMIBETEGSÉGEK ELLEN — NÉMETORSZÁGBAN

A háború és az azt követő idők viszonyai (lakáshiány, elszegényedés stb.) nagyban hozzájárultak mindenütt a nemibetegségek ijesztő elterjedéséhez. Ezeknek a betegségeknek nagy szociális jelentősége nem eléggé közismert, pedig az ellenük való küzdelem egyike a legnagyobb egészségügyi problémáknak. Eltekintve attól az óriási anyagi kártól, amit a nemibetegségek egy nemzet gazdasági életében okoznak, pusztító hatásukkal lépten-nyomon találkozunk az orvosi praxisban; a syphilis pl. súlyos elváltozásokat okozhat majdnem minden szervben s nagy percenttel képviselteti magát az elmebetegintézetekben is; a kankó (tripper) a nemi- és húgyszervek megbetegedése mellett igen fájdalmas ízületi gyulladásokat, ritkán halálos szívhártyalobot is okozhat.

Németországban már évtizedek óta foglalkozik a nemibetegségek leküzdésére alakult egyesület (Deutsche Gesellschaft für Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten) azzal a nagy egészségügyi feladattal, amely a betegségek roppant elterjedése következtében az államra és a társadalomra hárult. 1927 október 1-én új törvény lépett életbe, amelynek célja, hathatósabban védekezni ezen betegségeknek elterjedésével szemben s amely e célból az

egészségügyi hivataloknak adott esetekben az egyesek személyi szabadságába való messzemenő beavatkozást engedélyez. Az orvosok szorosan együtt működnek az egészségügyi hatóságokkal, hogy eredményes legyen a küzdelem.

A törvény értelmében köteles az orvos pácienseit személyes megfigyelés és vizsgálat alapján, tehát nem távolkezelés által, gyógyítani, őket a betegség neméről, a fertőzés veszedelméről és a büntető határozatokról felvilágosítani és emellett hivatalosan jóváhagyott tájékoztató lapokat adni. Ha egy beteg az orvosi kezelés vagy megfigyelés alól magát kivonja, akkor először az orvos felszólíthatja őt a kezelés újrafelvételére. Ha nem követi a páciens a felszólítást, úgy tartozik az orvos az egészségügyi hivatalnak jelentést tenni. Ez utóbbi megkövetelheti az illetőtől, mint általában minden nemibetegtől vagy arra gyanus egyéntől, hogy egészségi állapotáról orvosi bizonyítványt mutasson fel, elrendelheti, hogy a vizsgálat egy megnevezett hivatalos orvos által történjék. Azok, akik betegnek bizonyulnak, kényszeríthetők a kezelésre, azok pedig, akiknél a betegség továbbterjedésének veszélye is fenforog (prostituáltak), esetleg kórházba internálhatók. Ezek a kényszerítő

eszközök csak olyan esetben alkalmazhatók, ha az illetők veszélyt jelentenek a társadalomra. Három évig terjedő börtönnel büntethetők azok a betegek, akik tudatosan vagy könnyelműen házasságon belül vagy kívül közösjenek. Büntető eljárás csak a megfertőzött kivására történik, aki ezt a kivágását hat hónapon belül érvényesítheti. A névtelenül beérkező jelentést, amelyben valaki egy másik egyént neki betegnek mond, nem veszi a hatóság figyelembe.

Vannak büntető határozatok a szoptatás és a szoptatásra vonatkozólag is, amelyek azt célozzák, hogy a jövőben beteg asszony egészséges gyermekek, vagy beteg (syphilitikus) gyermek egészséges szoptatóasszonyt meg ne fertőzhessen (ezzel egyben a laikus közönség előtt egy kevésbé ismert fertőzési forrásra mutat rá a törvény). Dadák kötelesek orvosi bizonyítványt felmutatni, hogy nem szenvednek nemibajban.

A prostituáltak ellenőrzését is modernebb alapokra helyezték. Nem lehet e helyen részletesen a prostitúció-kérdés szabályozásának problémájáról írni, ezért csak röviden megjegyzem, hogy a jelenlegi törvény életbeléptéig érvényben lévő ellenőrzés nem volt kielégítő, mert a prostituáltaknak csak körülbelül 10 percentje volt a valóságban kontroll alatt. A jelenlegi rendelkezések értelmében minden egyént, aki nemileg többekkel közösjül, az egészségügyi hatóság nemibetegségre gyanusnak tartja s mindenkor felszólíthatja, hogy egészségi állapotáról orvosi bizonyítványt mutasson fel. Ez a rendelkezés kisebb helyeken jobb eredményekhez vezet, mert a helyzet könnyebben áttekinthető s az emberek ismerik egymást. Rendezve van a prostituáltak lakáskérdése is, bordélyházak nem tartózkodnak fenn.

A kuruzslók ellen ugy védekezik a törvény, hogy bünteti az olyan kezelést, amelyet nem Németországban approbált orvos végez.

Ezen rendelkezések között a legfontosabbak egyikének tekinthető az, amelyik a társadalom felvilágosításáról szól; hiszen tényleg a tanítás és a felvilágosítás a legnagyobb jelentőséggel bírnak a nemibetegségek leküzdése terén. Persze nem szabad azt csak a betegek korlátozni, ki kell terjeszteni prophylaktikusan az egészségesekre is. A fiataloknak is szüksége van a kioktatásra, helytelen e téren minden álszemérem. Hiszen oly sok a nemibeteg a még iskolát látogató ifjúság között, akik fertőzéssel s nem öröklődés útján jutottak a betegséghez. A prophylaxis szempontjából az egészségeseknek is szükségük van az orvosra.

A törvény egy másik szociális jelentősége abban van, hogy az egyes fertőzési források inkább felkutathatók részben azért, hogy a szegények kezelése közpénzből biztosítva van, másrészt a szigorú büntető szabályok és az egyes esetekben alkalmazható kényszer inkább az orvoshoz vezetnek olyan betegeket, akik különben nem jelentkezték volna. Ezt gyakran van alkalmam tapasztalni körházi praxisomban. Ezeknek az egyéneknek aztán az orvostól nyert szóbeli és tájékoztató nyomtatványok útján való felvilágosítása is hozzájárul ahhoz, hogy széles rétegek megismerjék a nemibetegségeknek az egyesek és a köz egészségre kiható fontosságát.

Ez a törvény a szakkörök évtizedes tanácskozásának eredménye. Végleges kritikát a törvény

eredményességéről még nem lehet mondani. Mindenki, aki a viszonyokat ismeri, tudja, hogy ezen a kényes területen ma tökéleteset alkotni nem lehet, de — amennyire a helyzet már most megítélhető — valószínűleg erős gátakat fogunk tudni emelni a nemibetegségek továbbterjedése elé.

Dr. Rosenberg Menyhért

379

PROLETÁRASSZONYOK ÉLETE

Három proletárasszony életét mondja el három könyv és a három élettörténeten keresztül három nemzet proletárságának életét látjuk meg. Cseh, orosz és amerikai dolgozók sorsa, szenvedése és harca tolong e három asszony könyvében és bár életük egyéni élet, mégis a közösség életét példázzák és tükrözik.

Legkevésbé egyéni, külön élet Anná-nak, a cseh cselédnőnek az élete, talán csak azért, mert a róla szóló könyv nem önéletrajz, hanem író által írt «regény». Anna vidékről kerül Prágába, a fővárosba cselédnek. Dolgos, szófogadó, engedelmis kis cselédke, aki a «nagysága» és a «kisasszony» parancsait megmondolás nélkül teljesíti. Lassan veszi csak észre, hogy mennyire kiszívják minden életerejét, másodrangu emberré teszik, élete, ideje az ő saját istenségeitől függ. Es ki-derül az is, hogy ezek az «istenségek» nem is különbenek nálánál, sőt gyatrábbak, haszontalanabbak, károsabbak és végül szerencsétlenebbek. A hatalmas nagyságos ur kizsákmányoló, panamázó építési vállalkozó, aki mindenét feláldozza a pénzért és ezt a pénzt meg a lányáért. A lány azonban mégis elpusztul, beteges, hisztériás, elfojtott szexuálisát bolondul kiélni akaró, társadalmi konvenciókhoz kötött élet az övé. A fiut sem engedik a maga életéhez, erre megszökök szerelmével, sikkaszt, elfogják, az apa nem segít, öngyilkosság.

E széteső polgári család mellett bontakozik ki Anna élete, lesz látóvá, érti meg jogait, kerül bele a dolgozó vasmunkás révé, akibe élete kapcsolódik, a munkásmozgalomba. Európa forradalmi éveit éljük, 1918—19—20, Csehországban a proletariátus ugyanugy állja a harcot, mint másutt. A munkásmozgalom itt is törést kap, az osztályharcnak fegyveres barrikád harcba való csucsosodása itt is kettéosztja a proletariátus pártját. Itt is vannak kényelmesek, értellenek, korruptak, gyávák, ingadozók. A másik oldalon — a könyv szerint — csupa elszánt, becsületes, teljes harcos áll. Itt esik a könyv ereje, hangjának természetessége ugyan megmarad, de a közvetlenség, a tisztaság elhomályosul. Mindez csak viszonylagosan van így, hiszen a baloldaliakkal menni akaró képviselőnek lassu elbukása és elsüllyedése a posványban, vagy a mód, ahogyan a tömeg az áldott állapotban levő Annának lakást rekvirál, erősen és szépen van megrajzolva. A leggyengébbek a könyvnek azok a részei, ahol pártszempont és nem szocialista szempont láttatja vele az eseményeket. Mindez azonban eltűnik a többi rész mellett, amelyik a cseh cselédnő felszabadulásán keresztül a cseh munkásság harcait mutatja a felszabadulásáért.

Ugyancsak most jelent meg német fordításban Vera Inber² könyve, amelyik egy, a másik oldalról elinduló asszony életéről szól, egészen a prole-

munka

táriátushoz jutásáig. Vera Inber önéletrajza nem állítható se Vera Figner megrázó emlékezései, de még Saginian erősszavu „Egy hölgy kalandjai” című könyve mellé sem. Inber kedvesen és kissé humorosan mondja el az orosz forradalmi esztendők viszontagságait, a nélkülözéseket és ezek között az arisztokrata asszony átalakulását és a proletáriátushoz való elérkezését. Eszközei finomak, ha néha a könnyűség közelébe is kerülnek. Ezzel a könnyed módszerrel és a finom iróniával átítatott hangon közli velünk a Fekete-tenger melletti ház elárulását, a módszereket, ahogyan a tegnap még elkényeztetett és gond nélkül asszony magának és kislányának élelmet szerez, mint lesz irdistantó, aztán szalmából font papucsokat, ezt levállja a tanítóskodás kurta időszakára, majd kecskéket tenyészt, hogy megkeresse a napi szükségletet, kimegy a halásznak főzni és mosni, aztán szindarabokat ír és játszik és még vagy egy tucatnyi más módon igyekszik beleilleszkedni az új rendbe és ebben a rendben új életét és így az egész életét építi. Közben lázadozik, az új közösség elindulásakor csak a botlásokat veszi észre, ellenségesen áll szemben az átalakulással, a sok megrázó kódtatást nehezen bírja. Minderről azonban őszintén ír, sem magát, sem környezetét nem szépíti — és ez, az őszinte életdokumentum meggyőző frissége — ez talán legnagyobb értéke. Nem kétséges, hogy az orosz forradalom első viharos éveiről írtak már lendületesebb és nagyobb koncepciójú könyvet, mint Inber könyve, de ez a könyv is hozzájárul az akkori élet megismeréséhez, az akkori emberek átalakulásának, áttisztulásának történetéhez és a nagy reflektorok mellett ez a „*Hely a nap alatt*” komolyan és tisztán világító lámpa, amely egy oldalt legalább felfed.

Agnes Smedley, a harmadik könyv³ szerzője, életét írja meg meglepően őszinte könyvében. Ez az élet nélkülözés, elnyomás, keserűség, megalázás és félelem fái között indul el. A „korlátlan lehetőség” hazájában az elnyomásnak is korlátlan lehetőségei vannak és a nyomornak, a szenvedésnek hasonlóképpen. A „Munka” jegutolsó számában már közölte Agnes Smedley élettörténetének rövid összefoglalását, amelyből kiérezhettük a szegénységnek és kiszolgáltatottságnak azt a mértéktelen súlyát, ami a bányamunkásrabszolgák gyerekeire nehezedett. És e páriák között, ahol gyermekkorát (rendesen milyen napfényes, játékkal és gondtalansággal telt e szó, itt gondokkal, szenvedésekkel, nyomorral, megalázással zsufolt és sötétített) kinlódja, itt tanulja meg, hogy e legjobban elnyomottak között ő kétszeresen elnyomott, mert asszony. A kiszolgáltatott és agyongyötört proletárok hazatérve a kiszolgáltatott asszonyok felett éreztetik hatalmukat és a pénzt nem kereső, gyerekeket szülő, házi munkát végző asszony a férfi kényétől, kedvétől függ. És itt tanulja meg, hogy a házasság mai formájában megszünteti az asszony egyéniségét, embervoltát, tárgygyá, tulajdonná, a férj tulajdonává változtatja át. Így marad meg benne a félelem a házassággal szemben, az irtózat és félelem a „szeretet”-tel szemben, amiben nem hisz különművek között, irtózata a szexualitástól, ami kiszolgáltatja a nőt a férfinak. Az ifjúságnak, a gyermekkorának rettenetes nyomorusága és tapasztalatai nem engedik hozzá a napfényt és a bizalmat és nincs más vágya, mint tanulni és tanítani,

hogy feljebb kerüljön. Így kerül mindig nagyobb és nagyobb városokba, ismerkedik meg a mozgalmakkal, a munkásmozgalom, India függetlenségéért vívott mozgalom, háboruellenes küzdelem börtönbe juttatja. A szenvedések keményebbé teszik, az igaz ügyekért, a szociális igazságtalanságokért folytatott küzdelmekbe teljes erejével veti magát, szocialista író nő lesz, de mégis, de mégis: egyedül marad. Egy asszony egyedül, aki a szexualitás mai hazug társadalmi törvényei szerint ítéltetik és itéli önmagát. Kívánja a szerelmet és nem meri átadni magát neki, mert nem akarja magát egy férfinak kiszolgáltatni. És a többszöri kísérlet csődöt mond, kétszer is férjhez megy, de a problémák és a kételyek mindig szétrombolják az együttélést. Azok a férfiak is, akik politikai és társadalmi tekintetben a legmodernebb, legemberibb nézeteket vallanak, a szexualitás terén telve vannak régi előítéletekkel, csökevénytelenség és a szexuális egyeduralom beteges tulhajtásával és a magántulajdonhoz való feltétlen ragaszkodással. Milyen kevés ember van, aki férfit és nőt e területen is egyforma mérettel mér, aki egyformán bocsátja meg a nőnek azt, amit önmagának szexuális téren megbocsát! Agnes Smedley könyvében és életében ez a probléma a lehangsúlyozottabb és bizonyos mértékben túlzott is. A proletárgyermek szerencsétlen ifjúsága és tapasztalatai megmérgezték és elvették a mérlegelni tudás nyugodtságát.

Agnes Smedley élete gazdag, talán kissé rideg és keserű, de szép és tiszta élet. A küzdő, a jobbért, a mindnyájunk jobb életéért küzdő ember élete. Lázzal, vergődéssel, akarattal, meggyőződéssel van tele a könyv és különösen az első felének és végső, befejező részének őszintesége megmarkol és felráz. Végső tanulságában: ti, akik elnyomottak vagytok, szabadítsátok fel önmagatokat, szabadítsátok fel társaitokat, rázzátok le mindazt magatokról, amit elnyomóitok rátok raktak, hogy ne kelhettek fel ellenük. A belsőleg szabad ember, a külön gátakat, férfi-nő, ledobó ember sokszorozott erővel fordulhat a társadalmi korlátok ledöntésére, a társadalmi szabadság megszerzésére.

Smedley könyve a legjelentősebb az itt felsoroltak közül. Nyíltsága és kegyetlensége mutatja komolyságát és a változtatni akarás szükségességét.

Nádass József

¹ *Ivan Olbrecht*: Anna, der Roman einer Arbeiterin (Internationaler Arbeiter-Verlag, Berlin.)

² *Vera Inber*: Der Platz an der Sonne. (Malik Verlag, Berlin.)

³ *Agnes Smedley*: Eine Frau allein. (Frankfurter Sozietäts-Druckerei G. m. b. H., Frankfurt.)

Jegyzet: Értesítjük olvasóinkat, hogy anyagtorló-dás miatt a *Munka* 11-ik számában felvetett „*Szocialista Munkás-Szabadiskola*” tervünkhez beérkezett hozzászólásokat csak a jövő számunkban tudjuk közreadni.

A „*Népszavában*” megkezdett és még folyó 20—30 évesek című vitához is csak a jövő számunkban tudunk hozzászólni, mikoris az ehhez a kérdéshez hozzánk beküldött levelekből is néhányat meg fogunk jelentetni.

A szerk.

ILJA EHRENBURG: AZ IDŐ VIZUMA (Visum der Zeit. Paul List-Verlag. Leipzig)

Az utleírás abban a formájában, ahogy általában ismeretes, egyike a legellenzesebb műfajoknak. Inadekvát elégíti ki a változatosság utáni vágyat. Indiáról mesél azoknak, akik soha nem jutnak el a Rivierára. Olyanféle kielégülés ez, mint az éhes embernek a csemegeízlet illata.

Ehrenburg új könyvében Franciaországról, Németországról, Lengyelországról, Szlovénországról, Törökországról, Athénről és Georgiáról ír, műfajbelileg tehát ez is utleírás. De lényegében egyáltalában nem az, hiszen a hangsúly sohasem Berlineen, Hildesheimen, vagy Sztambulon van, hanem az emberen, aki látja és írja őket.

Ehrenburg írói fejlődése nem hasonlít Európában többi íróéhoz. A legtöbb fiatal és kvalitásos író végigcsinálta az avantgarde forradalmait és most, amilyen mértékben távolodunk a 19-es forradalmaktól, olyan mértékben hajlanak a „tények művészeté” az ugynevezett új tárgyilagosság felé. Ehrenburg soha nem tartozott egy irányhoz sem, a maga útjait járta mindig. Írásai a forradalmi hullám idején is a régi orosz és francia irodalom szerves folytatásának látszanak és a restauráció és stabilizáció tíz évében írásművészeté megtörtlenül fejlődött a mindig teljesebb kibontakozás felé. S mindig mélyebb, mindig izzóbb ez az írásművészet. Ezen az uton a Jureno Jurenito, Michail Lykow, Lasik Roitschwanz és a Moszkvai sikátor után Az idő vizuma a következő határhoz.

Bátorságra vall már maga a műfaj is, amit választott. Ma, amikor a regény is félreismerhetetlenül a riport felé tendál, Ehrenburg egy riportszerű műfajból a leglisztább, legnemesebb értelemben vett művészetet teremtett. Valóban a „tények”-ből indul ki, de keze között a tények megszűnnek tények lenni, minden elveszti stabil karakterét és különös soha nem sejtett összefüggések tárulnak fel előttünk. Ez az, ami Ehrenburg könyveinek a lázadó, forradalmi ízt megadja, mert ez az attitude a dolgokkal szemben, ez minden forradalom attitudeje: felbontani a dolgok meglévő rendjét. Tudományosan kifejezve arról van szó, elfogadjuk-e a megtárgyiasodást (Verdinglichung), vagy szétörjűk a megtárgyiasodás kereteit. És általában ez a szempont az egyetlen választóvív annak az eldöntésére, hogy alapjában forradalmi-e valamely művészet, vagy tudomány. Ezért forradalmi a Biblia, Dosztojevszki, Marx, Freud, Einstein és az orosz film.

E mögött az írói attitude mögött persze Ehrenburgnál hasonló emberi attitude-öt találunk. Előszavában azt írja: „Arra vagyunk átkozva, hogy mint némák vegetáljunk a szirénák és autótűlkök lármájában”. Nos általában véve nemcsak némák, de süketek, vakok és gyávák is vagyunk és merevszögletes gesztusokkal éljük le életünket. Ehrenburg nyitott szemekkel és nyitott fülekkel jár a világban és bátran, teljes egészében adja át magát az életnek. Egyike a legszimpatikusabb egyéniségeknek. Semmilyen korlát, semmilyen dogma nem köti. Írásaiban nem említi meg, hogy szocialista, de meditáció önmagukban elvezetik a legkeserűbb, legelementárisabb lázadáshoz.

Rokonszenves vonás benne az is, hogy nem tagadja meg intellektuál voltát és kulturáját. A brehtagnei és tót parasztok között is megmarad az

európai kultúra szerelmesének. Ugy szereti Európát, ahogy csak az szeretheti, aki sohasem volt teljesen európai. És benne két faktor is, a zsidó és az orosz, elűt a nyugateurópai kultúra klasszikus tónusaitól.

Korunk technikai civilizációjával szemben idegenül és ellenségesen áll szemben. Nem látja meg, hogy más kihasználás mellett milyen harmóniához segíthet hozzá a technika. Ámbár Ehrenburg sportruhájában és amerikai pipájával teljesen a modern ember képét adja és ámbár szégyenkezve kénytelen bevallani, hogy a Parthenon oszlopaival szemben előnyben részesíti a gőzhajó kajútját, könyvét mégis avval a kérdéssel fejezi be, hogy melyik a kivezető út, utánabámulni az elrohanó autó reflektorának, vagy az autó kerekei alá kerülni.

Akik megszokták, hogy egy könyvet úgy tegyennek le: ime ez és ez a tartalma vagy következtetése, bizonyára cselődva teszik le Ehrenburg legújabb könyvét. De azoknak, akik irodalmi és ideológiai gatlások nélkül élvezik az alkotást, feltétlenül élményt jelent Az idő vizuma. És örök értéket ad Ehrenburgnak az emberi szabadság meleg lehetete, mely könyveiből felénk árad.

Vas István

GENERALLINIEN

Az orosz film ereje, népszerűsége, aktuális, dokumentáris jellegében gyökerezik. Egy ideig úgy látszott, hogy az európai és amerikai film válságában, ami a beszélőfilmmel jutott konkrét kifejezésre, az orosz film is válságba kerül, mivel eltávolodott attól az aktualitástól, amelyben Oroszország mai arca mutatkozik meg s emiatt nem tudja a proletariátus számára eddigi utmutató munkáját elvégezni. De ez csak egy ideig volt érezhető. Mert Eisenstein, akinek a Potemkinon kívül nincs egyetlen olyan kerekben befejezett munkája, mint pl. Pudovkinnak, az irodalmi tematizmus mellőzéseével, a tények dinamikus egybeszerelésével, nyugtalanságával, új szempontjaival megtermékenyítette és a helyes utra terelte az orosz filmet. Ennek a magvetésnek egyik kalásza Viktor Turin nemrég bemutatott *Türksib* c. filmje is.

A *Türksib* a turkesztán-szibériai vasutépítési dolgozza fel. Turkesztán szorgalmas állattenyésztő és földművelő lakossága el van vágva a világtól, óriási harcokat vív a természet mostoha-ságaival, a szárazsággal, a sivataggal, a viharokkal s ilyen hallatlan erőfeszítés mellett a legszükségesebbet is alig tudja előteremteni. De egy napon megjelenik a sátrak között az autó, orosz mérnökök felméri a földet és megkezdődik a vasút építése, amely Oroszországhoz kapcsolja a lakosságot, behozza a gépet, csatornázást létesít, a gyapjút nem kell többé tevékkel szállítani, Szibéria ellátja gabonával, fával, ha szüksége lesz rá.

Tartalmánál fogva kulturális lenne a *Türksib*. És mégsem az. A *Türksib* a szociális alkotás, a közösségérzet patetizmusa, amely felmagasztalja a munkát. Anélkül, hogy az ál-proletár költők egyetlen a munkát dicséző frázisát, misztikus szentimentalizmusát. akár képből, akár feliratban alkalmazná és anélkül, hogy ehhez já-

munka

tékra lenne szüksége. A gépek, mint óriási erőállatok, a tevék, a hegyek, a szelek, a sivatag, a víz, a sínek, a vasut, a hősei ennek a filmnek, amely először mutatta meg, miképpen kell a természet elleni küzdelmet is szociális szempontokból nézni és beállítani.

A film művészi hatását a montázssal éri el. A tényszerű események ritmikus egybeszerelése teszi élményszerűvé ezt a filmet, amelynek így az igazi nagysága abban a gondolati és lelki telítettségben van, amit nem is a képekben, hanem a tempóval a képek között érzünk.

Az új Oroszország lendületét fejezi ki Eisenstein (és Alexandrov) sokáig várt új filmje, a *Generallinien* is, de ez nincs annyira kiegyensúlyozva, nem annyira teljes, mert Eisenstein megint tovább lép egyet s ennek szükségszerű velejárója a film egyenlensége.

A Potemkin a még elbukó, az Október a győzedelmes, a *Generallinien* az építő proletariátus klasszikus kifejeződése, ami tartalmában sokban hasonlít Panferov, Genossenschaft der Habenichtse című regényéhez. A cárizmus alatt tudatlanságban tartott, állati, nyomoruságos, erejét szétforgácsoló százmilliónyi orosz parasztról szól ez a film, akik a kulakok ellenállását, önmaguk maradiságát, a bürokrácia szabotálását legyőzve, a munkások támogatásával és a gép, a traktor segítségével megteremtik a falu kollektivitását, hogy ezen keresztül emberré nőjjenek.

A traktor bevonulása a lovak nélkül kinlódó faluba, ahol gyenge teheneket és önmagukat fogják az eke elé a parasztok, a film gerince, aminek a külső mondanivalói egy ma már régen túlhaladott állapotról szólnak. (A film három évig készült.) Mégis, a film szelleme, a képek mögött és között kiáradó erő költészete elfeledteti ezeket a szempontokat, mert a tulajdonképpeni tartalom: az öntudatra eszmélés, a kollektív teremtés gloriifikálása a lencse meglátásán keresztül.

Eisensteinnek a lencse iránti bizalma ebben a filmben felfokozódik. Eisenstein sokkal jobban bízik a fényképezőlencsében, mint az emberi szemben. A dolgokat mindig több oldalról, más és más beállításban fotografálja, hogy minél teljesebben jöjjenek a néző elé. Ez a változó beállítás tölti meg Eisenstein filmjeiben a halott anyagot, az élettelen tárgyakat sugárzó élettel és ez mutatja meg, hogy a beállításban miként változik meg a dolgoknak az értelme és a jelentősége.

A *Generallinienben*, ahol egy sokmilliónyi osztály életét kellett kifejezni az egyes filmképekben, kétszeresen fontos volt a dolgok beállítása. Már csak azért is, mert Eisenstein, a többi filmjeitől eltérően, nem egy elmúlt történelmi eseményt elevenített meg, hanem a jelen anyagából kellett a közölnivalót kiválasztani és egybekomponálni. A *Generallinien* minden eddigi orosz filmmel erőteljesebb és kifejezőbb képeket ad s így próbálja a parasztot megmutatni.

A beállítás új lehetőségein kívül a cselekmény kihangsúlyozása a *Generallinien* másik nagy újítása. Eisenstein korábbi filmjeinek nem volt cselekménye, csak története. Az események egy szinte emberfeletti sorszerűség távlatában mutatkoztak meg. A filmeknek nem volt egy főhőse, csak hősei (s ez akár egy szoba vagy egy hid is lehetett), amiknek és akiknek a sorsát Eisenstein a film-

jeiben elosztva fejezte ki. Egy-egy ilyen eseményrész kirobbanása adta meg Potemkinnek, az Októbernek a magávalragadó, lüktető erejét. A *Generallinien* nem az eseményekből, hanem az emberből indul ki. Kivesz egy szegény parasztasszonyt, Marfát, a sok közül és az ő cselekedetei közé építi fel a filmet. Azonban a *Generallinien* cselekménye nem játék útján fejeződik ki. Eisenstein megmutatja az embereket egy bizonyos helyzetben anélkül, hogy azt, amit egy ember csinál, különösképpen kidomborítaná. Ezzel mintegy egy síkba szorítja a szereplőket. Nagy feszültség keletkezik így, amit Eisenstein szépen ki is használ a film erőteljességének a fokozására és az egész munka kollektivitásának az elmélyítésére. Az esőért könyörgő bucsusok, Marfa álma a tenyészbikáról, a szabotáló hivatalnokok, a szántással kinlódó parasztok drámaiságban, erőben a tetejét képezik a filmalkotásnak.

Általában, mint minden Eisenstein-film, ez is sokkal inkább a részletek gazdagságával, mint szerkezeti egyöntetűségével hat. De a szerkezet törőse Eisenstein filmgondolásának ma még természetes következménye. Mert Eisenstein tényekkel dolgozik és nem konstruál mesét. Ezek egyvonalu egymáshozkapcsolása, akkor, amikor nem a játék uralja a filmet és mégis cselekményt ad, olyan megoldást kíván, amire most nem térhetek ki. Különben ez itt nem is fontos. A fontos az, hogy ma Eisenstein érzi a legtudatosabban, hogy a néma film formája csak a tények kompozíciója lehet. A *Generallinien* a tények, a dokumentumok filmszerű kiterjedése felé vezető út. Nem végső szó, de a cselekmény újszerű értelmezésével hatalmas, termékenyítő lépés egy olyan egészen újfajta szocialista filmtípus felé, amelyet előreláthatólag Eisenstein fog igazi nagyságában megvalósítani.

(Berlín)

Gró Lajos

A K. U. T. FIATALJAI

Lapunk szűk tere miatt nem szoktunk kiállításokról írni. Ha olykor mégis helyet szorítunk néhány sornak, ez a tény önmagában is elismerést jelent a részünkről. Eddig csak a K. U. T. kiállításairól írtunk, amely minden gazdasági és politikai nyomoruságunk ellenére is érintkezést próbál fentartani a nemzetközi művészeti élet tendenciáival. Igaz, hogy szigorú mértékkel mérve a K. U. T. is csak nagyrészen utána kullog Páris, Berlin, Moszkva kezdeményezéseinek és eredményeinek, de így is minden kiállításával felmutat valami látnivalót az itthoni szemeknek és a bornirt, megbotránkozásra hajlamos „kritikusoknak”. Ennek a kiérdemesült és önmagát mestersegesen megvakított embercsoportnak a jellemzésére és könyörtelen leleplezésére különben egy egész tanulmányt kellene szánunk. Ezek az emberek utálatos nagyképűséggel levállvergetnek minden komoly kezdeményezőt és hozzá nem értő üres fecsegésükkel megpróbálnak mindent lemarasztalni és mindenkit visszatartani, sőt visszaterrorizálni a mult iskolás sablonjaihoz. Ha legalább annyi önismeret és annyi önértet volna bennük, hogy szólamaikkal megmaradnának a *Műcsarnok* veteránjai vagy a *Szalon* him- és nő-

nemű dilettánsai mellett! De nem. Ők azért kritikuskok, hogy kritikátlanul mindenbe belekötögyöjanak. Erről a jó szokásukról a K. U. T. legutóbbi kiállítása alkalmából sem mondtak le. Ezek a látékozatlan, szűk látókörű és írásmániában szenvedő írások a lapok művészeti rovatát ismét összetévesztették a vizállás-rovattal s a fekete pocsolyákban szabadjára engedték pajtáskodó nyegleségüket vagy gyűlölködő bornirtságukat. Hogy mennyit értenek ezek az urak a modern képzőművészethez, azt éppen a K. U. T. fiataljainak „alapos megkritizálásával” bizonyították be. Holott a K. U. T. ezidei legnagyobb érdeme, hogy falat adott ezeknek a fiataloknak s így lehetővé tette, hogy ezek a fejlődésben lévő, de emberségükben és kifejező technikájukban már is értéket reprezentáló fiatalok közvetlen érintkezésbe juthassanak az új utaktól vissza nem riadó s az új eredményeket örömmel fogadó közönséggel.

A K. U. T. fiataljai Trauner Sándor, Schubert Ernő, Kepes György, Korniss Dezső, Hegedüs Béla, Vajda Lajos, hat egészen fiatal ember, de ez a fiatalág csak életéveik számára vonatkozik, művészetükben túl vannak a zöld ifjak dadogásain, lefokozott színeikből, leegyszerűsített, kiegyensúlyozott formáikból mély emberi líra szól a képzőművészet formanyelvét megértő szemléltetőhöz. Ez a csoport az ugynevezett háborús generációhoz tartozik s az ő fellépésük bizonyítja először, hogy ez a generáció nem kallódott el teljesen a nagy történelmi eseményekben. Ime, a husz-huszonnégy évesek destruktív, minden magasabbrendű törekvést lefitymáló, könnyű gesztusú és cinikus mosolyu kamaszok közül *hatan*, akik fölött nem mutat el élménytelenül az esztendő. Mint kritikusok állnak szemben az eseményekkel s teremtő erejük átviszi és megrögzíti képeikben tragikusan komoly emberi bensőségüket, alkotásaik még nem kiforrott, lezárt eredmények, de amit adnak, azt önmagukból meritik, adekvát formába tudják zárni és nem usznak utána könnyű papíradikként egyetlen előttük járt izmusnak sem. Azaz, ahol szemelláthatóan kiütözköznek belőlük az izmusok formulái, ott a laikus számára is elárulják gyöngeségüket s ezzel a gyöngeségükkel ők maguk is tisztában vannak és nem hívalkodnak vele, mint a modernség ismérvével.

Hatuk közül Vajda Lajos áll legközelebb az iskolai modernséghez s Trauner Sándor lépett el legmesszebb a részletértékeket hangsúlyozó izmusoktól, tárgyeros, fotós formakompozíciójával már majdnem teljességében ki tudja fejezni önmagát. Milyen érdekes, hogy semmi feltűnő, semmi extravagancia nincs ezen a képen, szerényen elbújik a kiállítás impresszionista színegyvelegében s mégis, aki észreveszi, arra mély, majdnem megdöbbentő hatást gyakorol. Formáiban puritán és észszerűen egyszerű architektúra, színeiben a mély barnák variálása. Az impresszionisták előtt monoton egyhangúság ez, de lényegében abszolút festőiség lírai kiélvezése egyazon szín ezer árnyalatskálájának. Ez a komor tónus nagyon megbecsülendő kifejeződése Trauner tragikus életlátásának, amit csak formáinak szigorú zártsága és szigorú összeépítettsége emeli túl a pesszimista reménytelenségen. Nem pesszimista festészet az övé, hanem majdnem tulzottan kritikai látásának objektíválása színben és formában. Ez a lefogottság és komorság felé hajlás csak egy energiákkal és el-

határozásokkal telített fiatalemberből fakadhat föl. Egy nehézorsu és messzire induló élet jelzőtáblái ezek a képek. Ha Trauner tuljut fiatalágának krízisén, színei valószínűleg fölengednek, formái mozgalmasabbak lesznek és reményteltebben mutatkozik meg világlátásának teremtő optimizmusa.

A színek lefokozásában és belső lírai tónusukban Trauneréhoz rokon világot mutatnak meg Kepes, Hegedüs és Korniss képei is. Mind a három ember par excellence festő, de úgy látszik, nem ismerik még önmagukat eléggé ahhoz, hogy képeiket anyagukban abszolút egységre tudják hozni. Kepes képén a fotóberagasztás nem győz meg bennünket a különféle anyagok vegyítésének feltétlen szükségességéről. Nem győz meg bennünket arról, hogy csak festékben nem tudta volna magát így, vagy talán még inkább maradék nélkül kifejezni. Ez a fogyatékosága azonban nagyon is időlegesnek látszik s mint kritikus szemmel alkotó egyéniség könnyen tullephet rajta. Nem azt mondjuk, hogy Kepes ne kísérletezzen a többféle anyag harmónizálásával, de ezt csak akkor tegye, ha mondanivalója önmaga erejéből tullep a zárt festőiségen s már úgy érzi, a festészet törvényein túl a különböző anyagok egymásra való hatását is be kell állítania ahhoz, hogy maradéktalanabban kifejezhesse magát. Hegedüs Béla két képére ugyanezek a mondanivalóink. Korniss Dezső egy régebbi kis portréval szerepel a kiállításon, ez a munka szép és érdemes önmagában, de nem ad kellő alkalmat ahhoz, hogy festőjéről behatóbb kritikai véleményt mondhasunk. A hat ember közül Schubert Ernő képei a legderűsebbek és legmozgalmasabbak. Mondanivalói kevésbé markánsak, mint a társaié, de mesterségbelileg kész ember, talán legkészebb mindnyájuk között. Kiállított munkái közül *Korsós* képében árul el magából a legtöbbet. Egy modern ember modern festőiségét reprezentálja ez a kép anélkül, hogy modernsége iskolás modernkedés, formaszervezete iskolás sematizmus lenne. A többiekkel szemben, akikre a komorságot, a formai szigort és szinte végtelenségig való színlefozást mondtuk jellemzőnek, Schubertet óvnunk kell az esztétizmus kísértésétől és a könnyen adódó szín- és formajátéktól.

A hat új ember érkezését örömmel regisztráljuk a *Munkában*.
Kassák Lajos

Propaganda.

A fejlődés és előrelépés szolgálatában a feltörekvő ember egyik legerősebb fegyvere a kultúra. Ha a mainál fejlődöttebb embertípust és szociálisabb társadalmi közösséget akarunk, akkor a kulturáért és kultúra eszközeinek a meghódításáért is küzdenünk kell.

A «Munka» a dolgozó és tanuló fiatalág szószólója és segítőtársa akar lenni, de hogy programunknak eleget tudjunk tenni, megértő és segítő társakra van szükségünk. Felszólítjuk tehát a haladó ifjúságot és mindazokat, akik hisznek a fejlődésben és annak tempóját meg akarják gyorsítani — álljanak mellénk harcunkban úgy szellemi, mint anyagi támogatással.

Az ifjúsocialisták munkaközössége

munka

MALIK-VERLAG UJ KIADVÁNYAI:

THEODOR PLIVIER:

DES KAISERSKULIS (háborus tengerészregény) |

LUDWIG TURCEK:

EIN PROLET ERZÄHLT (egy munkás élettörténete)

ERNST OTTWALT:

RUHE UND ORDNUNG (nacionalista diákregegy)

MALIK-VERLAG BERLIN

PANTHEON KIADÁS

M E G J E L E N T

KASSÁK LAJOS:

**MARIKA
ÉNEKELJ!**

CIMŰ MONUMENTÁLIS PARASZTREGÉNYE

ÁRA

FÜZVE 6.— P

KÖTVE 8.— P

munka

művészeti és társadalmi havi beszámoló • felelős szerkesztő: kassák lajos • helyettese: nádass józsef • kiadja az ifjúszocialisták munkaközössége • felelős kiadó: longyel lajos • szerkesztőség és kiadóhivatal budapest, VI., lehel-utca 6. V. 1 • minden közleményért a szerző felel • egyes szám ára: 1.20 pengő. előfizetési ár félévre 6 pengő, egész évre 12 pengő

HUNGÁRIA HIRLAPNYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG BUDAPESTEN — FELELŐS: SCHMIDEK GÉZA